

1150 Tulmascowiz

(Grb Goriške grofije)

"V **Oglejsko-Goriški pogodbi** iz leta 1150 se omenja 30 goriških kmetij na Krasu, podrobneje jih našteva seznam goriških posesti iz okoli leta 1200, in sicer navaja med drugim kmetijo v Tomačevici (**Tulmascowiz**)".

(Vir: Kras, Pokrajina, Življenje, Ljudje na Krasu od konca antike do današnjih dni, Branko Marušič, Založba ZRC, 1999)

Razglednica Gorice leta 1900

(Vir: Wikimedia Commons, avtor neznan)

Naši kraji so bili v 12. stoletju del **Goriške grofije**.

Goriški grofje so bili glavarji (upravitelji) na posestvih Oglejskih patriarhov.

Goriški grofje so določeno posest dajali v fevd

Rihemberškim gospodom, ki so bivali na gradu Rihemberk. Posesti na Krasu, ki so bile verjetno del rihemberške posesti, so zapisane v urbarju iz leta 1502, v katerega spada goriška posest v vaseh Dutovlje, Tomaj, Godnje, Kreplje, Avbar, Ponikve, Štanjel, **Tomačevica**, Jurkawitz, Gabrovica in Komen.

(Vir: 3 Kronika, Martin Ličen: o gospodih z Rihemberka, njihovi posesti in sorodstvenih povezavah, 2008)

(slika: Grb Rihemberških gospodov)

Družina Lanthieri so bili ministerialci pod Goriško grofijo. Kot fevdalci so pobirali dajatve v obliki žitaric in zelenjave, ki so pridelovali kmetje v vasi. Gospodje Lanthieri so v Tomačevici imeli parcele in stavbe. Občasno so stanovali na gradu Rihemberk.

Grad Rihemberk

Tomačevljani so morali gospodi plačevati dajatve v obliki pridelkov (žitarice, vino ...).

(Fotografija: Zbirka Sergio Sergas)

notranji del Rihemberškega gradu

(Fotografija: , Zbirka Sergio Sergas)

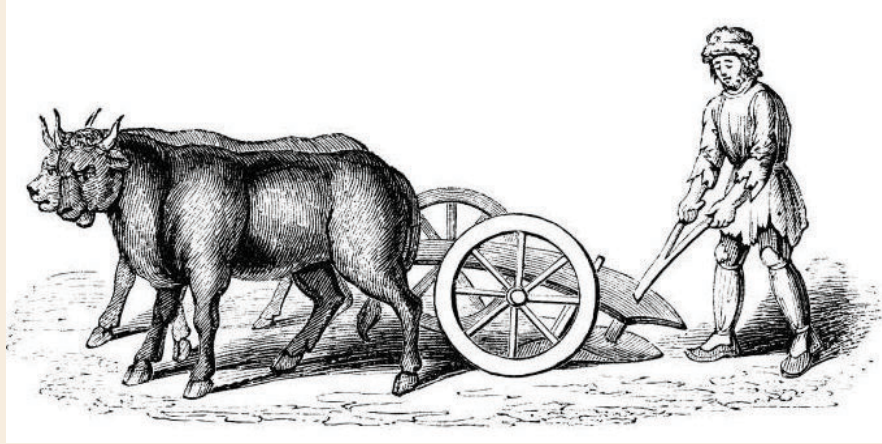
Zemlja je bila edini vir preživetja.

Delo na njivi je bilo naporno. Vsi člani družine so delali; moški, ženske, tudi otroci so pomagali. Zraven tega je bilo treba vsak dan poskrbeti za hrano, vodo, majhne otroke, in starejše. Tudi domače živali so bili pomemben del vsakodnevnega življenja. V družini so sobivale tri generacije, in si med seboj pomagale. Kmetje so se zelo zgodaj zbudili in začeli delati na poljih in z živino. V tistih časih še ni bilo šole za otroke.

Adolf Furlan (r.1906) pred lastno hišo in Ivonne Bole, po 2. sv. vojni.
(Fotografijo hrani Tatjana Furlan, Tomačevica)

Voli so bili pomembna delovna pomoč, vlekli so leseni jarem in tako so ljudje lažje obdelovali zemljo za setev.

Adolf Furlan (r.1906) in Ivonne Bole na njivi Dol v Tomačevici, okoli leta 1960. (Fotografijo hrani Tatjana Furlan, Tomačevica)

1584 Tomaczow

Wolfgang Lazius (1514 - 1565)

Vir: Wikipedia

Leta 1584 je bila Tomačevica označena kot **Tomaczow** v mapi ki jo je narisal avstrijski humanist in kartograf **Wolfgang Lazius** in leta 1584 uredil kartograf **Abraham Ortelius** iz Belgije. Mapa predstavlja območje Goriške, Krasa, Kranjske in Istre v okviru habsburške monarhije.

Goritiae, Karstii, Carniolae, Histriae et Windorum Marchae.

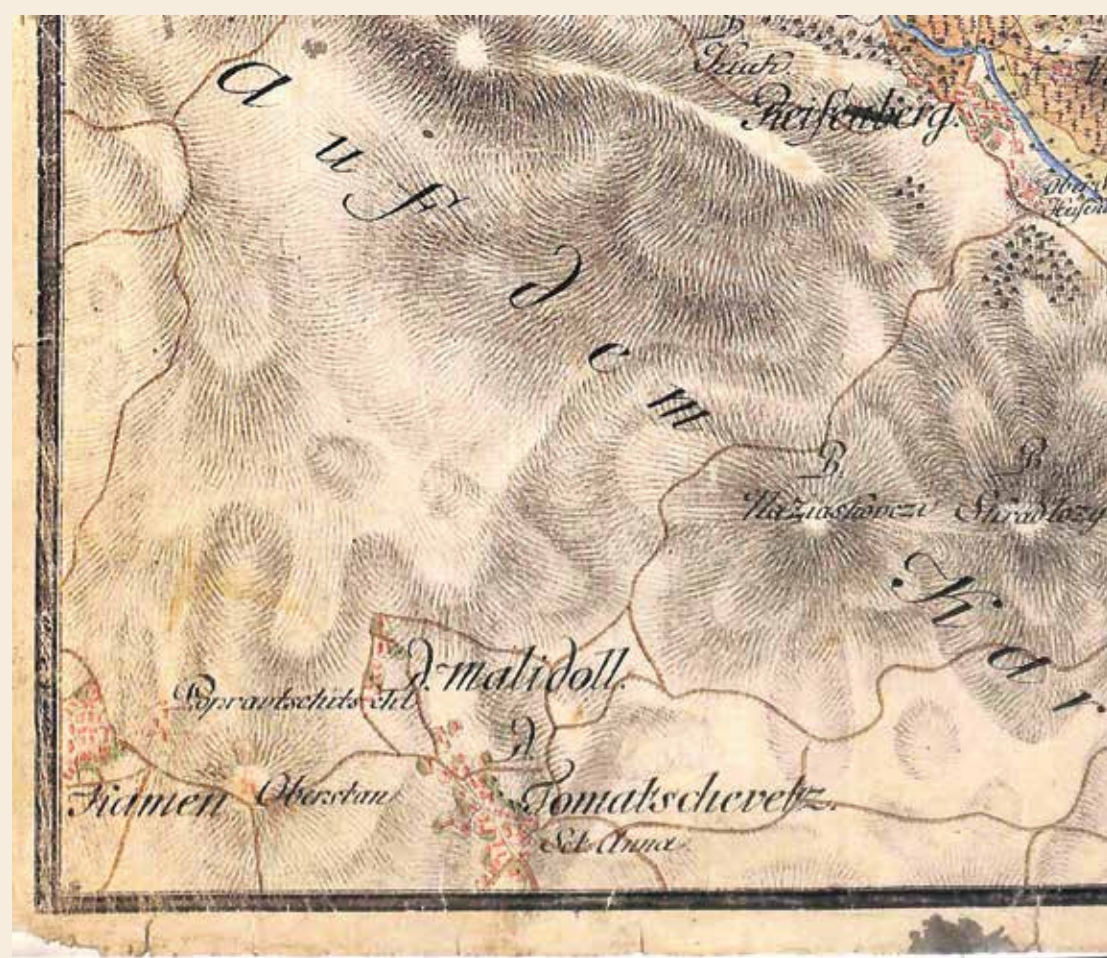
Avtor: Wolfgang Lazius avstrijski humanist, kartograf, zgodovinar in zdravnik, 1514 - 1565.

Urednik: Abraham Ortelius, belgijski kartograf in geograf, 1527 - 1598.

(Vir: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si)

V Tomačevici je bila **cerkev Sv. Ane** (v vizitacijskih popisih omenjena med leti 1570 - 1782), ki se ni ohranila. Po ljudskem izročilu naj bi bilo ob njej tudi pokopališče.

Cerkev Device Marije Obršljanske se prvič omenja leta 1570. Latinski napis z letnico na kamniti plošči nad vhodnimi vrati današnje cerkve pa govori, da je bila prezidana ali dopolnjena leta 1585 in da je bila sloveče romarsko središče.

Na Jožefinskem vojaškem zemljevidu, ki je bil izdelan na osnovi prve izmere habsburške monarhije v letih 1763-1787, je zabeležena **cerkev sv. Anne**. Tomačevica je imenovana **Tomatschevetez**.

Med domačini je poznana legenda, da se je pastirju ovc na območju cerkve prikazala Mati Božja z detetom Jezusom. Sedela je na z bršljanom opletenem tronu. Zapis na pročelju cerkve navaja, da je bila leta 1644 cerkev obnovljena pod pokroviteljstvom grofa Lovrenca Lanthierija; takrat so podaljšali ladjo cerkve in vanjo vključili oglejski zvonik pokrit s kamnito kupolo, ki je prvotno stal pred cerkvijo. V tem času je bil verjetno zgrajen tudi nov prezbiterij.

Cerkev Device Marije Obršljanske in vhodna vrata.

Avtor fotografije: Diego Tenze, Tomačevica, 2021

1752 Terezijanski kataster

V habsburški monarhiji se leta 1751 začne na Goriškem in posledično tudi v Tomačevici pripravljati terezijanski kataster. To je vrsta davčnega popisa za zemljiški davek, ki temelji na novem popisu vseh zemljišč, gosposkih in kmečkih. Uveljavi se v letih 1748-1756, in je imenovan po takratni vladarici Mariji Tereziji.

Del prevoda:
V tem času je bila **Tomasavizza** (Tomačevica) pod gospodstvom Giovannia Gasparija de Lanthierija. Kmetje uporabljajo mere in teže, ki so bile določene na Grofiji Rihemberka. Zemljišče (terreno) Buda, označena kot parcela št. 53, plača ne samo davek "Morsina" 4 odstotke vsega svojega premoženja, ampak tudi "decimo"(desetino) za licenco prodaje dela zemljišča. Hiše so pokrite s škrлами ali s slamo. Vsi v Tomačevici plačajo "Quartese" (dajatev) R.R.P.P. goriškim jezuitom, razen za majhne živali. V celoti je okoli 230 parcel.

(Vir: Archivio di Stato di Gorizia, Državni arhiv Gorica, zemljiška knjiga 1761-1891)

(Vir: Archivio di Stato di Gorizia, Državni arhiv Gorica, zemljiška knjiga 1761-1891)

Uradniki Terezijanskega katastra so pri vsaki parceli napisali številko (86), ime (*Gulieva meja*), vrsta (*gozd*), vrednost (6 Fior.), velikost (110 T), mejne parcele (*Cucagna, Schiucha, Petelin, Gulle*), kaj se obdeluje (*pšenica, rž*) in katera gospoda dobi dajatve (*Sabla, Cobenzl in Abbazia*).

Po podatkih Franciscejskega zemljiškega registra, je bila večina parcel v Tomačevici v pravnem vidiku **dominikalne** vrste, to pomeni, da so bile last zemljiškega gospodstva in da so kmetje obdelovali zemljo izključno za gospodo. Dajatve so bile v obliki pridelkov.

Lastnik **Pipan Giorgio** (sin Mattie) pridelal pšenico, rž, piro, ima tudi kokoši, piščance in vino. Dajatve je moral plačevati gospodom iz Sable (Velike Žablje) in Rihemberka.

Buda Vincent in Buda Frančiška v Tomačevici pri Kožerčnih, (nekaj pred letom 1940).
(Detajl skupinske fotografije. Fotografijo je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

Kdo je dobil dajatve?

Ritter Von Zahony Enrico Guglielmo
Ritter Von Zahony je bila zelo pomembna nemška plemenita družina pod Goriško grofijo, ki je leta 1500 prešla pod Habsburžane.

Mensa vescovile di Gorizia
Premoženje goriške škofije (jezuiti)

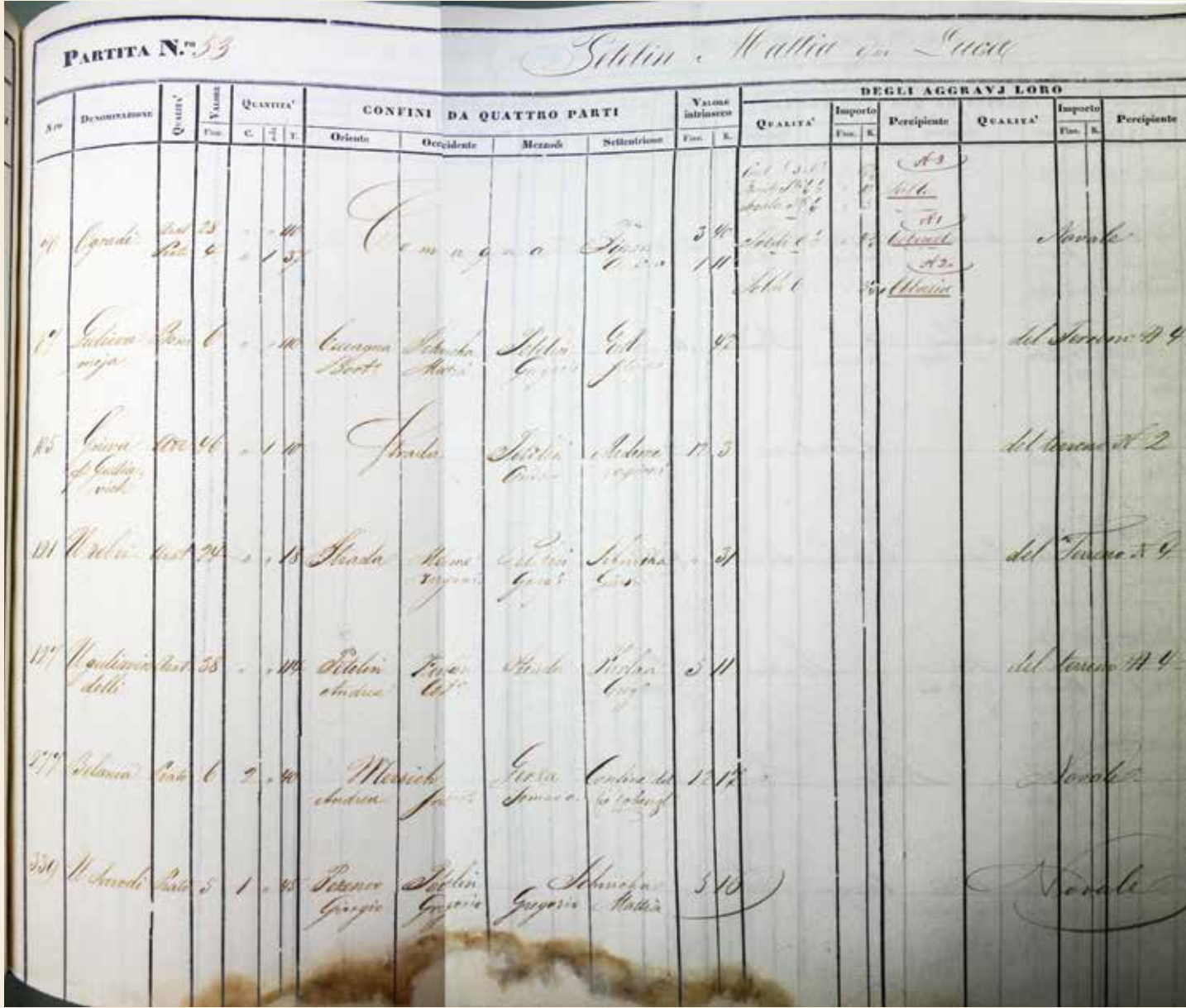
Parroco di Comen
Župnija Komen

Kobenzl Giov. Filippo
Kobenzl Janez Filip je bil plemič, diplomat, zunanji minister in avstrijski veleposlanik v Parizu. Kobenzli so bili fevdalni gospodje v Štanjelu. Dvorec je bil njihova rezidenca med Trstom in Gorico.

Lanthieri Taddeo Clemente
Rodbina Lanthieri je bila ugledna plemiška rodbina, ki se je na goriškem naselila v drugi polovici 15. stoletja. Stanovali so tudi v gradu Rihemberk. Bili so fevdalci v Tomačevici.

Ritter de Zahony Enrico Guglielmo	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
Mensa vescovile di Gorizia	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
Parroco di Comen	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
Cobenzl Giovanni Filippo	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
Lanthieri Taddeo Clemente	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Zemljiški gospodje in seznam hiš, ki so jim plačevale dajatve.
(Vir: Archivio di Stato di Gorizia, Državni arhiv Gorica, zemljiška knjiga 1761-1891)

Primer strani iz Terezijanskega katastra leta 1752.
(Vir: Archivio di Stato di Gorizia, Državni arhiv Gorica, zemljiška knjiga 1761-1891)

Na njivah se prideluje pšenico, rž, ječmen, koruzo, piro, ajdo, fižol in repo. Domačini mešajo črne in bele trte. Travniki dajejo seno, nekateri tudi les za ogrevanje, za nosilne kolce trt ali kmečka orodja. Vrtovi dajejo zelje, korenje in drugo običajno zelenjavo. Nekatere njive imajo murve in orehe.

(Opis katastrske cenitve, 1818-1822)

(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscejskega katastra, 1818-1822)

PRIIMKI V TOMAČEVICI

Bandel	1-
Andra q. Giacomo	
Bandel	1-2-37
Giorgio q. Mattia	
Bandel	2-
Gasparo q. Giacomo	
Bandel	1-
Gregorio q. Andra	
Bandel	6-62
Martino q. Gregorio	
Bandel	6-42
Tomaso q. Giacomo	
Bandel	7-
Tomaso q. Mattia	
Bellia	8-
Portolomia q. Giuse	
Buda	9-62
Luca q. Portolomia	
Buda	10-4-52
Mattia q. Giacomo	
Buda	11-
Mattia q. Mattia	
Buda	11-
Tomaso q. Mattia	
Buda	12-
Mefano q. Giacomo	

Chiesa dello SS. di C. Verlain	14-
Cucagna	17-
Portolomia q. Andra	
Cucagna	18-
Giovanni di Mattia	
Cucagna	19-
Giorgio q. Gregorio	
Cucagna	20-
Giuseppe q. Mattia	
Cucagna	21-
Luca q. Gregorio	
Cucagna	22-
Mattia q. Gasparo	
Chiesa parr. di S. Giorgio in Comen.	17-

Furlan	1-12-20-46-47-60-62-62-77-80
Giorgio q. Luca	
Furlan	12-27-62
Antonio q. Gio. q. Gio	
Ferig	24
Giuseppe q. Giorgio	
Ferig	26
Gregorio q. Antonio	
Furlan	26
Andra q. Marco	
Furlan	28
Gasparo q. Giuse	
Furlan	29
Giovanni q. Marco	
Furlan	31
Lorenzo q. Luca	
Furlan	32
Mattia q. Giorgio	

Gerza	12-24-28-34
Tomaso q. Gio.	4
Gulle	15-16-26
Giorgio q. Andra	
Gulle	26-31
Giuseppe q. Giorgio	
Gulle	27
Mattia q. Giuse	

Lanthieri	38-39-40
Pa. Taddeo Comente	2-2-2
Luin	44
Portolomia di. Michele	

Mersich	19-42-57-59-63
Tomaso di Andra	
Macaviz	42
Martino q. Mattia	
Musil	44
Eredi q. Mattia	
Musil	48
Giov. q. Pietro	
Musil	46
Michele q. Mattia	
Musil	47-62
Paolo q. Filippo	
Musil	Casa 6.
Mattia	
Mersich	Casa 20
Andra	

Pezenco	17-59
Marco q. Portolomia	
Pipan	12-27-46-62-62-83-84
Giorgio q. Mattia	
Petelin	12
Gregorio q. Mattia	
Petelin	19-51-52
Gregorio q. Andra	
Petelin	24-52
Mattia q. Luca	
Pangos	48
Andra q. Mattia	
Pangos	49
Mattia q. Mattia	
Petelin	50
Andra q. Luca	
Petelin	52
Mattia q. Giorgio	
Pezenco	52-57
Giorgio q. Tomaso	2-2
Pezenco	58
Andra q. Tomaso	
Pezenco	56
Giov. q. Mefano	
Pezenco	58
Tomaso q. Mattia	
Pipan	62-63
Andra q. Mattia	

Petelin	69-62-67-87
Andra q. Mattia	
Pipan	61
Andra q. Mattia	
Pipan	63
Mattia q. Mattia	
Pipan	Casa 1.
Andra	
Pipan	Casa 6
Giovanni	
Pezenco	Casa 7-24
Andra	
Pezenco	Casa 8
Michele	
Pezenco	Casa 9
Margarita	
Pezenco	Casa 26
Paolo	
Pezenco	Casa 27
Giuseppe	

Svara	12-57-72
Mattia di. Filippo	
Schiuca	19-57-72-79
Mefano q. Filippo	
Schiuca	24-57-57-72-72
Giuse q. Andra	
Schiuca	42-72
Tomaso q. Michele	2
Bellia	27-31
Giorgio q. Portolomia	
Schiuca	64
Ignolo di. Marco	
Schiuca	65
Andra q. Giuse	
Schiuca	66
Portolomia q. Gio.	
Schiuca	67
Portolomia q. Mattia	
Schiuca	68
Eredi q. Tomaso	
Schiuca	68-74
Giuse q. Marco	
Schiuca	69
Gasparo di Gregorio	
Schiuca	70
Giorgio q. Luca	
Schiuca	71
Giorgio q. Mattia	

Schiuca	72
Gregorio q. Giacomo	
Schiuca	76
Gregorio q. Tomaso	
Schiuca	76
Mattia q. Giacomo	
Schiuca	77
Mattia di Gregorio	
Schiuca	80
Tomaso di Andra	
Sigon	82
Martino q. Andra	
Sigon	82
Tomaso q. Andra	2
Svara	82
Martino di Filippo	
Schiuca	
Cassia	
Schiuca	
Gondra	

Lastniki parcel po abecedi
(Vir: Archivio di Stato di Gorizia, Državni arhiv Gorica, zemljiška knjiga 1761-1891)

Leta 1752, je bilo v Tomačevici vsaj 21 priimkov.

SCHIUCA (17), PEZENCO (8), BANDEL (7), PETELIN (6), CUCAGNA (6), FURLAN (5), BUDA (5), MUSIL (4), PIPAN (4), SVARA (2), GULLA (3) in PANGOS (2)

Ostale družine so bile Bellia, Covacig, Gerza, Luin, Mersich, Macaviz, Rudez, Sibellia in Sigon.

Leta 1827 šteje Tomačevica 156 moških, 146 žensk, skupaj 300 prebivalcev, razdeljenih v 58 družin, vsaka družina je sestavljena iz povprečno 5,18 članov.

(Opis katastrske cenitve, 1818-1822)

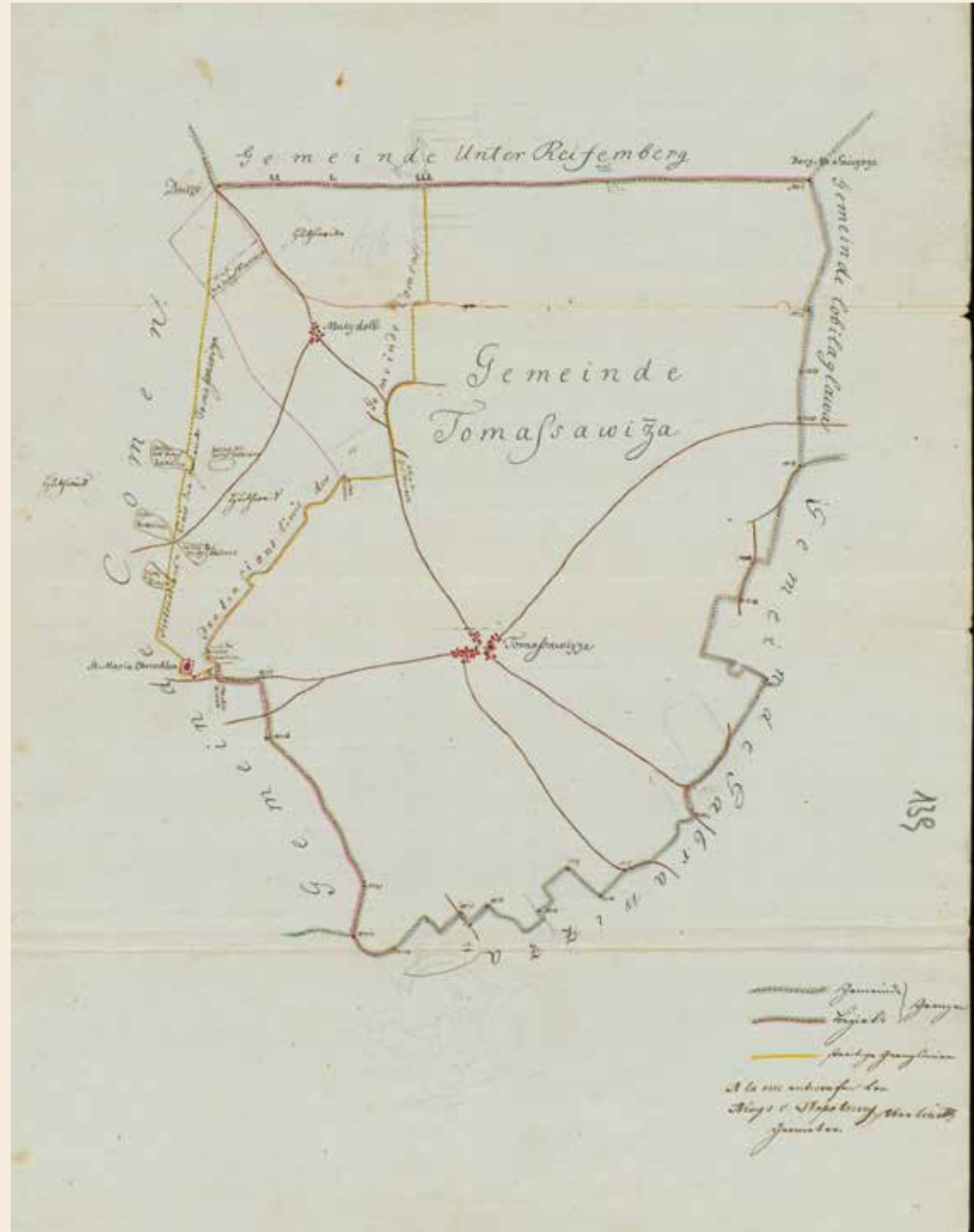
(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscejskega katastra, 1818-1822)

Kmet in kmetica s Prema na Krasu, 1838

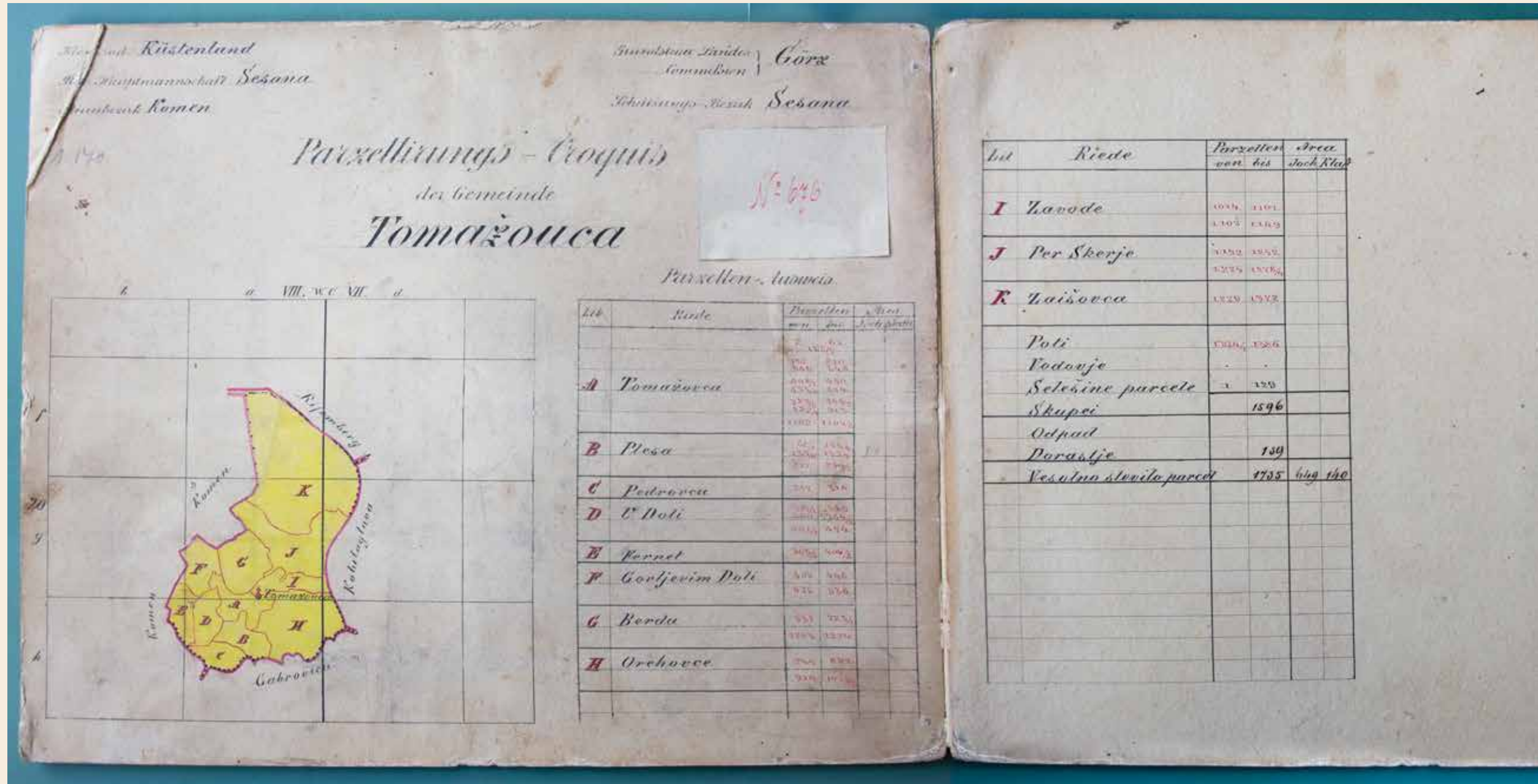
(Vir ilustracije: Košak - Blumer Staša, Sto narodnih noš na Slovenskem)

1821 FRANCISCEJSKI KATASTER

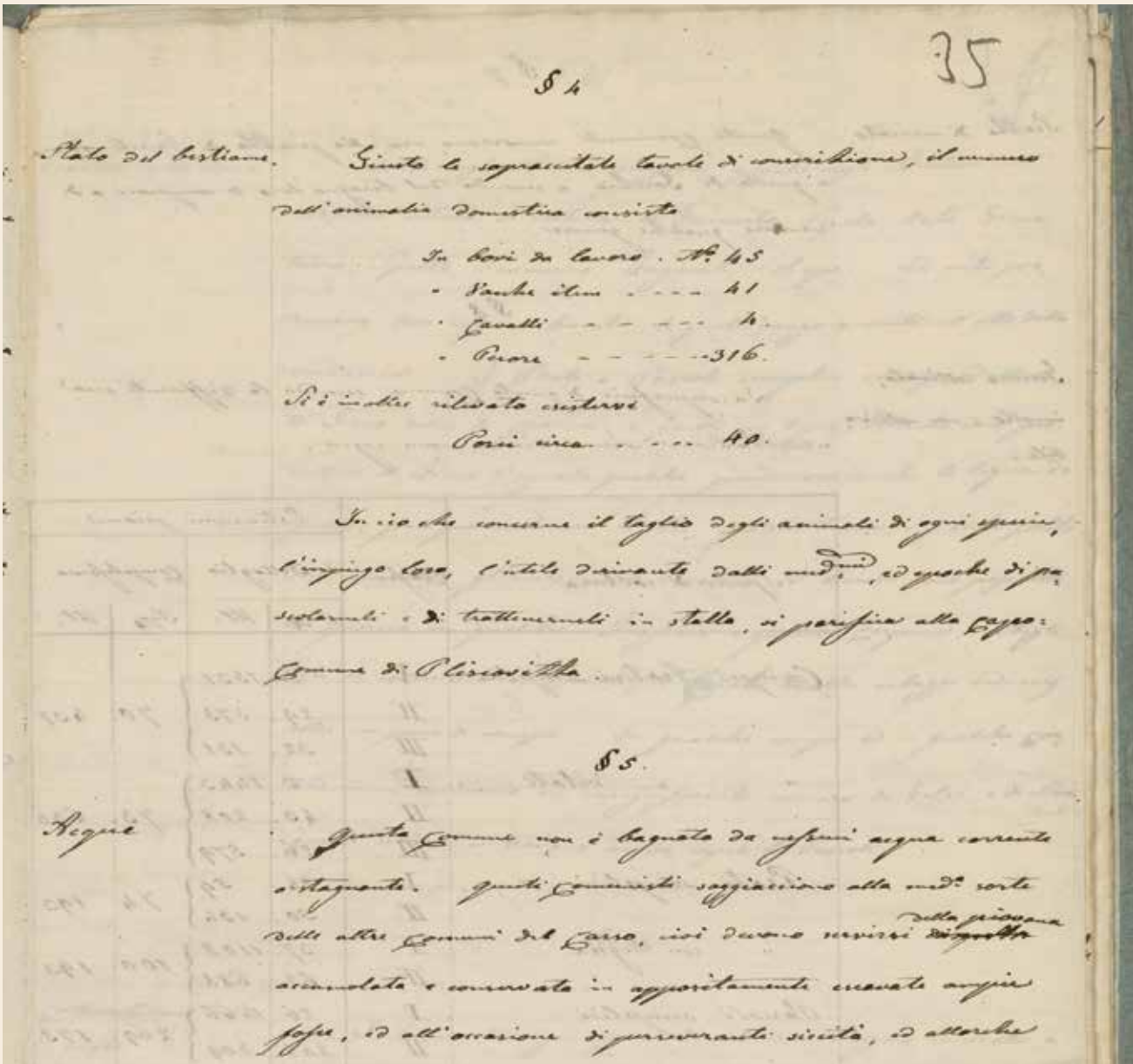
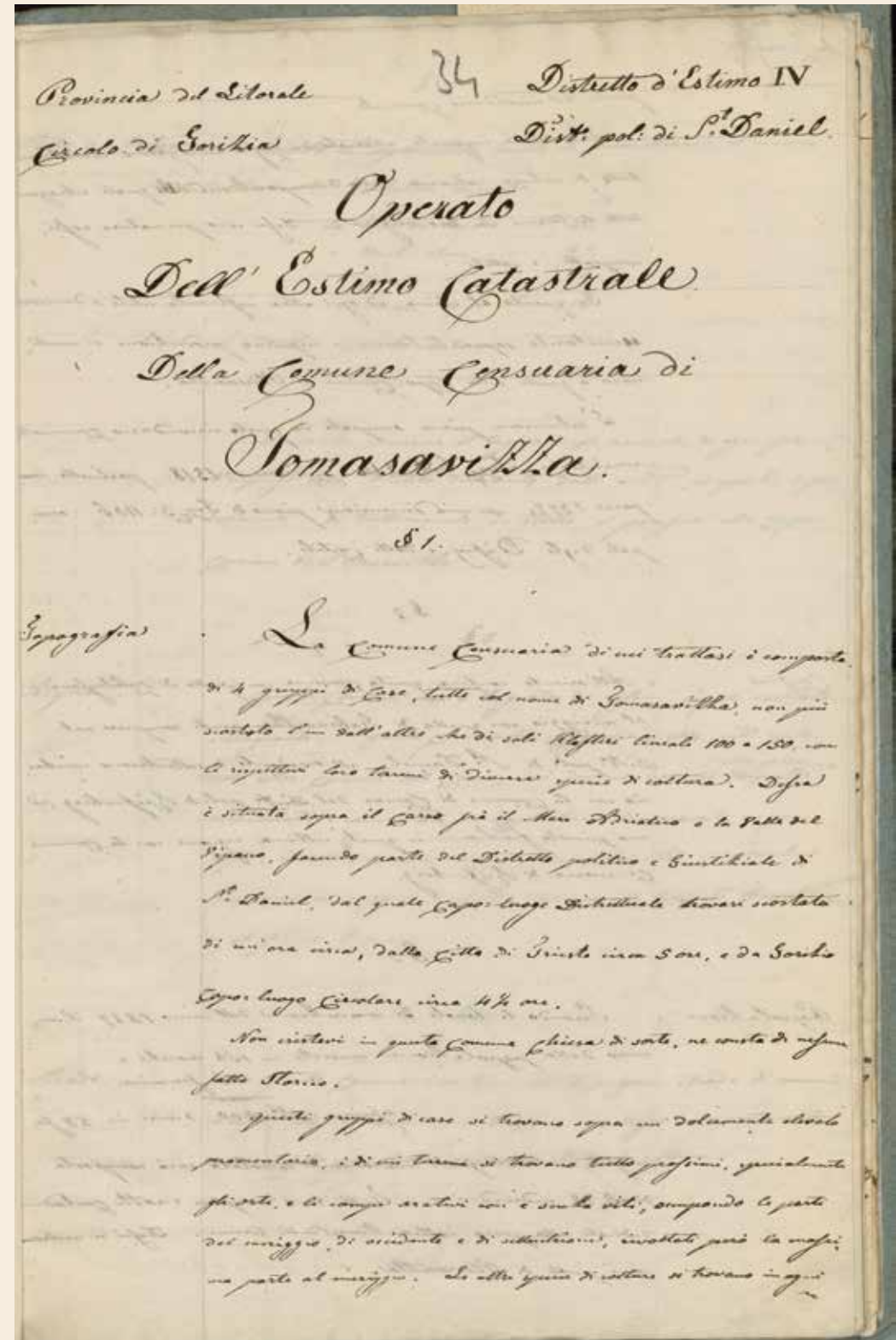

(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscejskega katastra, 1818-1822)

Franciscejski kataster je vrsta davčnega popisa, ki se je v letih **1818-1828** uveljavila v habsburških dednih deželah, po reformah cesarja Franca I. Mape franciscejskega katastra so bile narisane na podlagi zemljiškega registra. Vsa ta dokumentacija je hranjena v državnih arhivih Slovenije, Gorice in Trsta.

(Vir: Archivio di Stato di Gorizia, Državni arhiv Gorica, Kataster XIX-XX, skice navedb, Tomasevizza)

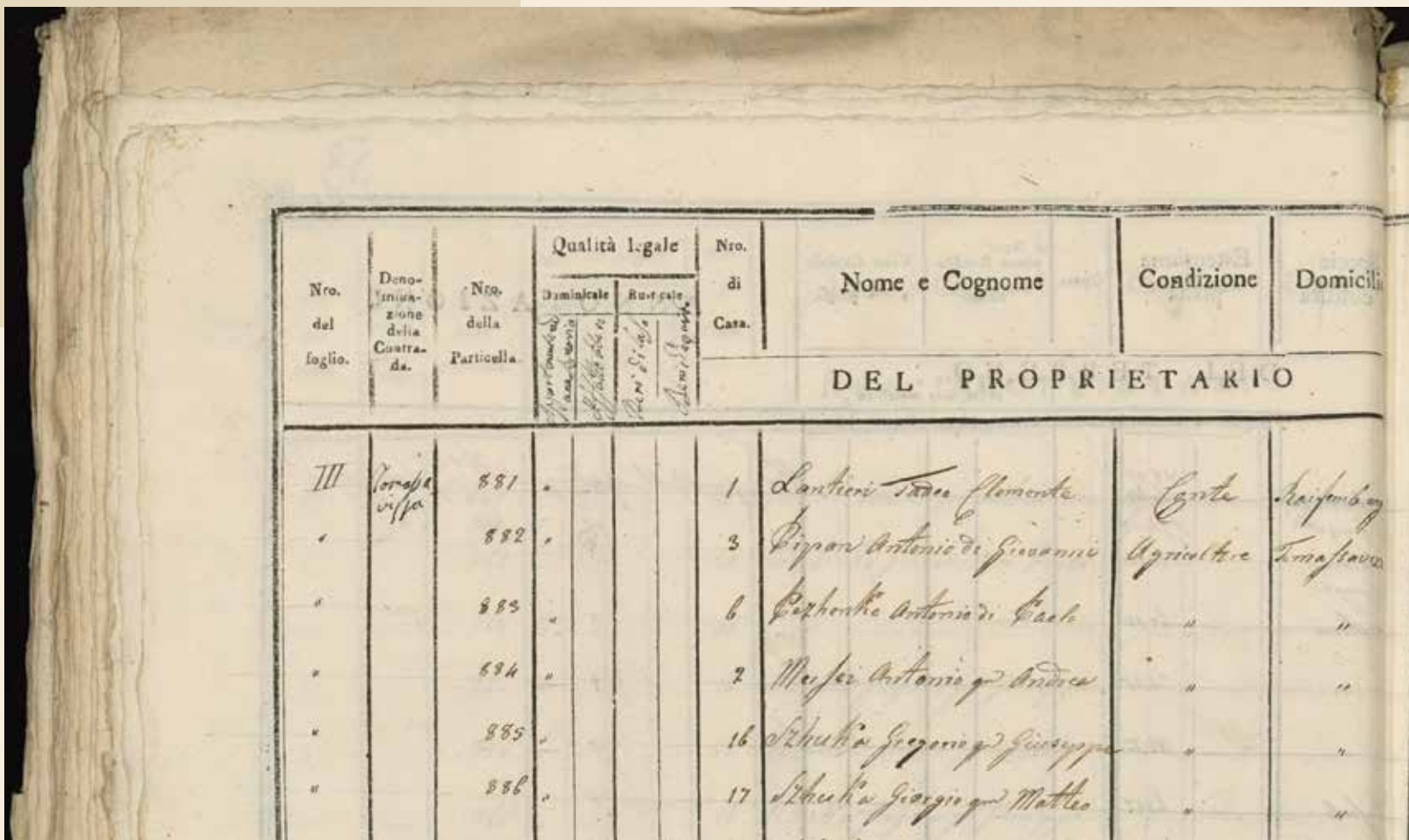
(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscejskega katastra, 1818-1822)

Tomasavizza je vas sestavljena iz štirih skupin hiš. Vsaka hiša ima svoja zemljišča z različnimi pridelki. Tomasavizza stoji med Jadranskim morjem in Vipavsko dolino. Od Štanjela je oddaljena eno uro, iz Trsta 5 ur in iz Gorice 4 ure in pol. V vasi ni nobene cerkve in ni zgodovinskega dogodka. Hiše se nahajajo na majhnem hribčku, vrtovi in njive so obrnjene proti jugu. Vse druge parcele se nahajajo povsod okoli vasi.

(Opis katastrske cenitve, 1818-1822)

Primer zemljiškega registra, v katerem so evidentirane vse hiše in parcele ter ime lastnika.

Parcela številka 881 je bila od hiše številka 1, lastnik Lanthieri, grof Rihemberka. Parcela št. 882 je bila od Pipana Antonia, sin od Giovannija, kmet.

(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscejskega katastra, 1818-1822)

Število domačih živali v Tomačevici leta 1823:

- 45 volov,
- 41 krav,
- 4 konji,
- 316 ovac,
- 40 prašičev,
- kokoške in piščanci.

(Opis katastrske cenitve, 1818-1822)

ŽUPAN TOMAČEVICE MARTIN ŠČUKA V NAPAD....

V 15. in 16. stoletju je v slovenskih deželah od kmetijstva živelo približno 95% prebivalstva. Zaradi njihovega slabega socialnega položaja so se povsod po ozemlju Slovenije pojavili upori proti gospodi. Leta 1713 so kritične razmere sprožile veliki tolminski punt. Ta je zajel skoraj vso Goriško in tudi del Kranjske. Tudi v Tomačevici so se kmetje uprli svojim gospodom. Začeli so se povezovati v kmečke punte in napadli grad Štanjel...

Slika: Tone Kralj, *Srečanje grofa s tolminskimi puntarji v Solkanu*, 1972

(Vir: kamra.si, objavil: Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica, Status avtorskih pravic: licenca CC BY-NC. Fotografija: Marko Grego)

V spodnjem članku je napisano kako so 200 let pred napisanim člankom župan Tomačevice Martin Ščuka, podžupan Andrej Mržek in drugi vaščani iz Malega dola pogumno napadli grad, tako da je postala Tomačevica **znana v svetovni zgodovini** in kako so kmetje [...] *skupno odkorakali h grofu v Štanjel, da mu spet enkrat otipljejo obisti, ter tako izsilijo svoje pravice in svobodo.*

(Dan, 4. maja 1914)

Spomin na kmečko ustajo na Goriškem.

Letos je minilo 200 let, odkar so se dvignili goriški kmetje proti svojim krutim gospodarjem-grajščakom in so si z orožjem v rokipoiskali svojih pravic. Kmetje so s početka zmagovali nad gradovi — potem pa jih je zmagala — vojaška sila. Sledila je kruta kazen, mnogo kmetov je prišlo v grajske ječe — štiri voditelje pa so obglavili in razčveterili. O tem je prinesla »Soča« zanimiv popis. Iz kmečke vstaje na Goriškem se vidi, kako se je goriški kmet zavedal svoje sile in je znal nastopiti za svoje pravice. Iz teh časov sem je ostala znana, čeprav ne v svetovni zgodovini, tudi Tomaževica. Zgodilo se je to ob priliki usodne noči, ko so kmetje iz Tomaževice, Volčjega grada in Malega dola skupno odkorakali k grofu v Štanjel, da mu spet enkrat otipljejo obisti, ter tako izsilijo svoje pravice in svobodo.

Na čelu te, z vilami, grabljami in sekirami oborožene čete, stopal je sam župan iz Tomaževice, Martin Ščuka. Glavni bojovníki poleg njega so bili Andrej Mržek, podžupan ter najmočnejši iz celega akraja, pod imenom »Malodolec« in Blaž Krasna, iz Malega dola. Napad na grad je bil določen za polnoč. Četa je ob določen uri obstala na določenem kraju. Na povelje župana, Ščuke, je Goljat — Krasna razbil z železjem obita vrata. Nato je udrla četa v grad. V gradu je bila tema. Grof pa, sluteč nevarnost, jo je pobrisal, ter prepustil usodo gradu in oseb svojemu oskrbniku, Švari.

V gradu je bilo na kratko uničeno vse. Seveda se je ob tej priložnosti praznilo iz bučev v toliki meri, da se je cel boj izpremenil v veselico in pojedino. Pri tem se je pela ta-le pesem:

V starem mestu v Štanjeli,
tam Švaro smo ujeli.
Švara ni hotel denarja štet,
mi pa smo hoteli vinca imet.
Vince smo mu spili
in buče v dol zvalili.
Na, Švara, tvoj buč,
ker nam si dal od hrama ključ.
Sirek smo mu znesli von,
to imel, Švara, je za lon!

Tako so peli in pozabili na resni položaj, nekateri so obležali — pijani. V teku tega časa pa prišla je vojaška pomoč iz Gorice.

Ta je ujela, kar ji je v roke prišlo, ter obsodila može na kazen — batinami. V krogu ujetih je bil tudi sam župan Martin Ščuka. Kakor vsi drugi »puntarji«, tako je tudi župan sprejel precejšnje število gorkih udarcev.

Andrej Mržek in pa »Malodolec« Martin Krasna sta bila srečnejša. Odnesele sta kožo nedotaknjeno in zdravo, pri vsem tem, da sta bila povsod prva.

Tako je po tem uporu Tomaževica postala slavna in ostala znana do današnjih dni.

Tem ljubši nam je pa spomin, ker vemo, da ni več dosti županov, ki bi na čelu svoje občine stopili prvi v odločilni boj za pravice svojih občanov, po zgledu Martina Ščuke. Danes se vsak bojuje le za sebe in v svojo korist. Zato nam je spomin na župana iz Tomaževice tem lepši.

Leta 1714 so se tudi kmetje v Tomačevici upirali proti svojim krutim gospodarjem-grajščakom in iskali svoje pravice. Vzeli so vile, grablje in sekire in šli pogumno v napad na grad Štanjel. Glavni je bil župan Martin Ščuka.

Grof se je močno zbal, zbežal in prepustil usodo grada oskrbniku Švari. Puntarji so uničili grad, nato se ga napili in peli od veselja. Medtem so prišli vojaki iz Gorice in nekatere kaznovali z batinami, tudi župana. Podžupan Andrej Mržek in "Malodolec" Martin Krasna sta se rešila, čeprav sta bila v napadu prva.

Po tem pomembnem dogodku je postala Tomačevica slavna in znana po upornikih do današnjih dni.

“**»Vzrok je bil splošno kmečko nezadovoljstvo z neprestano naraščajočimi bremeni v korist zemljiških gospodov in nove državne organizacije».**”

[...]Obenem z Rihemberškega gospostva je zajel upor tudi Kobenzlovo gospostvo Štanjel, kjer so se podložniki uprli izvrševanju tlake "s posebnim izgovorom, da jim je to zabranjeno od cele dežele (dall'Universita del Paese), ki jo po svoje imenujejo Nassa Desella". [...]

(Vir: Bogo Grafenauer, Veliki Tolminski Kmečki Punt, Časopis za slovensko Krajevno zgodovino kronika, Letnik II, Ljubljana 1954, zvezek 2)

PRELOM 19. IN 20. ST.

Po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890, je bilo leta 1894 v Tomačevici (Tomaževica), 56 hiš, živelo je 140 moških in 132 žensk. Vseh 272 prebivalcev je bilo Slovencev katoliške vere. Parcele so bile večinoma obdelane njive. V vasi se je skoraj vsaka družina preživljala s kmetijstvom. Pridelovalo se je žito, fižol, repa. Domače živali so dajale mleko in meso. Do konca 18. stoletja je prevladovala ovčjereja, (ovce so dale mleko, meso in volno). Kasneje, v 19. in 20. stoletju, je bila bolj prisotna govedoreja.

Görz und Gradiska, Gorizia e Gradisca, Gorica in Gradisca. — Sonza, Sežana. 55											
Bezirke, Gemeinden, Ort-schaften	Distretti, comuni, luoghi	Okraj, občine, kraji	Häuser	Ein-wohner	Ein-wohner	Ein-wohner	Ein-wohner	Ein-wohner	Ein-wohner	Ein-wohner	Ein-wohner
Kobeli (Dorf, vill., vas)	12	24	37	51	51	51	51	51	51	51	51
Lisjaki (Dorf, vill., vas)	18	43	54	97	97	97	97	97	97	97	97
Lukovec (Dorf, vill., vas)	14	38	44	82	82	82	82	82	82	82	82
Gabrovica 6-21 km²	88	240	231	471	471	471	471	471	471	471	471
Goljava (Dorf, vill., vas)	17	42	47	89	89	89	89	89	89	89	89
Gabrovica (Dorf, vill., vas)	71	188	184	383	383	383	383	383	383	383	383
Vit. Sch. — vit. sch. — vit. sch.	148	467	375	782	782	782	782	782	782	782	782
Gorjansko 17-09 km²	95	350	353	495	495	495	495	495	495	495	495
Gorjansko (Dorf, vill., vas)	42	125	119	253	253	253	253	253	253	253	253
Ivanograd (Dorf, vill., vas)	27	75	85	144	144	144	144	144	144	144	144
Zagorje (Weiler, est. sta.)	15	48	45	93	93	93	93	93	93	93	93
Nadričica (Dorf, vill., vas)	11	24	30	54	54	54	54	54	54	54	54
Kablaglava 9-57 km²	106	292	256	548	548	548	548	548	548	548	548
Kablaglava (Dorf, vill., vas)	56	226	208	443	443	443	443	443	443	443	443
Vit. Sch. — vit. sch. — vit. sch.	20	56	59	106	106	106	106	106	106	106	106
Taparča (Dorf, vill., vas)	435	1169	1094	2263	2263	2263	2263	2263	2263	2263	2263
Komen 25-31 km²	169	402	410	812	812	812	812	812	812	812	812
Komen (Dorf, vill., vas)	15	38	40	78	78	78	78	78	78	78	78
Divče (Weiler, est. sta.)	6	14	13	27	27	27	27	27	27	27	27
Komen (Dorf, vill., vas)	148	360	357	707	707	707	707	707	707	707	707
Pr. Sch. P. Tel. — part. sch. — part. sch. — part. sch.	25	71	70	141	141	141	141	141	141	141	141
Malidol (Dorf, vill., vas)	25	69	65	134	134	134	134	134	134	134	134
Presejce (Dorf, vill., vas)	37	98	94	192	192	192	192	192	192	192	192
Sveti (Dorf, vill., vas)	56	140	132	272	272	272	272	272	272	272	272
Tomačevica (Dorf, vill., vas)	65	219	183	402	402	402	402	402	402	402	402
Volčji grad (Dorf, vill., vas)	83	197	237	434	434	434	434	434	434	434	434
Kopriva 6-06 km²	13	40	44	84	84	84	84	84	84	84	84
Berje (Dorf, vill., vas)	70	157	198	355	355	355	355	355	355	355	355
Kopriva (Dorf, vill., vas)	104	414	285	699	699	699	699	699	699	699	699
Marhise 11-28 km²	54	133	84	187	187	187	187	187	187	187	187
Cerovlje (Dorf, vill., vas)	39	130	102	232	232	232	232	232	232	232	232
Marhise (Dorf, vill., vas)	13	111	61	162	162	162	162	162	162	162	162
Vilovlje (Dorf, vill., vas)	18	70	41	111	111	111	111	111	111	111	111
Nabrežina, Nabrežina	157	803	578	1381	1381	1381	1381	1381	1381	1381	1381
Novi km²	13	62	48	110	110	110	110	110	110	110	110
Novi km² (Dorf, vill., vas)	144	741	539	1271	1271	1271	1271	1271	1271	1271	1271
Nabrežina, Nabrežina	144	741	539	1271	1271	1271	1271	1271	1271	1271	1271
Vit. Sch. P. Tel. — part. sch. — part. sch. — part. sch.	144	741	539	1271	1271	1271	1271	1271	1271	1271	1271

Popis mesta, Dunaj 1894

(Vir: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si)

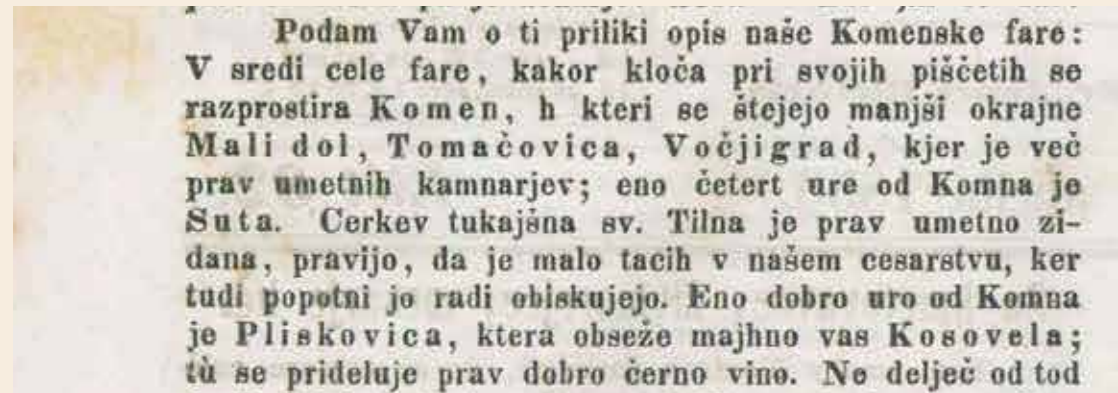

Na fotografiji: kmečka družina ob začetku 20. stoletja. Fotografirano je sorodstvo po materini strani Gorana Ščuke, Tomačevica 25. Otroci na levi strani sta sestra in brat Valerije Ščuka (rojena Huselj 1927, poročena v Tomačevici s Sandrom Skoničerjevim (Aleksander Ščuka), večja deklica je njihova sestrična Karlinca. Fotografija je nastala v Žirjah pri Sežani leta 1924.

(Fotografijo hrani Goran Ščuka, Tomačevica)

Ob začetka 20. stoletja je prirastek prebivalstva majhen. Po ljudskem štetju v občini Komen je prirastek od zadnjega štetja v Tomačevici 22 duš. Razlog za to je bil, da "neštevílo" odraslih in mladoletnih oseb biva v Trstu, mesto v polnem razvoju.

Tržnice, tovarne, pristanišče, premožne družine. Priložnosti za zaslužek v Trstu je veliko. Zaradi razvoja mest, se pa pojavijo določeni poklici: kamnar, pek, čevljar, kovač, šivilja in krojač. Iz časopisa "Novice" leta 1853 izvemo, da je bilo že takrat v Tomačevici in Mali Dol ter na Volčjem gradu, več kamnarjev.

Leta 1899 je bila ustanovljena v Komnu prva hranilnica.

Leta 1885 v Štanjelu pa Vinorejsko društvo Štanjel.

1848 - priložnost priti do denarja in do lastne zemlje!!!

Od leta 1848 se začne zemljiška odveza do gospode, za kmetije se pojavi možnost odkupa zemlje. Ker ni bilo denarja, so k reševanju ekonomskih problemov pripomogle krajevne hranilnice, posojilnice in društva. Skrbeli so za gospodarski in kmetijski napredek krajev.

Tržnica v Trstu, prehod med 19. in 20. stoletjem.

(Fotografijo hrani Bianca Scialpi, Melbourne, Avstralija)

[...] "Piazza del Ponte Rosso", kateri je poglavitno tržišče za različno sadje, sočivje, zelenjavo, za perutnino in divjačino ter drugo hrano. [...] Po jutrih je tu kupčevanje kaj živahno, ves trg je poln zlasti ženskega ljudstva, in sliši se mnogo slovenskega govora in kramljanja; kajti prodajalke iz okolice, iz Istre in z goriškega so večinoma Slovenke, in tako tudi gosposke kuharice.

(Vir: Koledar Družbe sv. Mohora leta 1890. Trst, spisal J.G.)

Nabrežina, kamnolom, 1950.

(Vir: Fototeka, odsek za zgodovino in etnografijo pri Narodni in študijski knjižnici, Trst)

Adolf Furlan (r. 1906), pred hišo v Tomačevici, po 2. sv. vojni.

(Fotografijo hrani Tatjana Furlan, Tomačevica)

POGOZDOVANJE KRASA

Kras je bil, vse do prvih krčenj v neolitiku, popolnoma poraščen z gozdovi, potem pa je skozi ves zgodovinski razvoj včasih hitreje, drugič počasneje izgubljal svojo gozdno odejo, dokler ni v začetku devetnajstega stoletja postal skoraj gol.

Temu je botrovalo požigalništvo, pašništvo, poljedelstvo, kovinarstvo in industrija.

Ko je kraško površje postalo golo v tolikšni meri, da ni več obrodilo, niti ni zagotavljalo naravne zaščite pred ujmami, ki so dodatno ogrozile njegove potencialne samoohranitvene sposobnosti, so se začele porajati ideje o ponovni ozelenitvi kraške pokrajine z gozdom.

(Vir: Franc Perko: *Od ogolelega do gozdnatega krasa: pogozdovanje Krasa*, Geografski vestnik, 1988)

Kraševci na golem Krasu, Slava vojvodine Kranjske, Janez Vajkard Valvasor, 1689.

“

Po končani šoli v Komnu sem skupaj s sovrstniki sadila bore v okolici Divč in hraste v okolici Tomačevice.”

”

Nam je povedala Pavla Uršič, rojena Gec leta 1937 v Tomačevici, sedaj bivajoča v Argentini.

S pogozdovanjem Krasa se je pričelo v drugi polovici 19. stoletja. Domačini so poskušali goli kraški svet pogozditi z listavci, na katere so bili od nekdaj navezani, a se je izkazalo, da niso primerni za pogozdovanje krasa. Najbolje se je izkazal črni bor, ki je najlažje prenašal poletno sušo, se zoperstavljal silni burji in hkrati izboljševal tla.

(Povzeto po : Franc Perko, *Od ogolelega do gozdnatega Krasa*, Geografski vestnik, 1988)

V časopisu Edinost, 17. 2. 1883, preberemo, da se je v Komnu, Velikem Dolu, Malem Dolu, Lipi, Šibeljah in Škrbini in Tomačevici pogozdilo goličav za 56 hektarov.

Prva svetovna vojna (1914-1918) je presekala kraško pogozdovanje in šele po II. Svetovni vojni se je nadaljevalo s pogozdovanjem.

Pinus nigra, Lambert Aylmer Bourke, angleški botanik, (1761 – 1842)

KAMNOLOMI (JAVE)

V okolici Tomačevice je bilo več kamnolomov. Največji je bil poimenovan **Draga**. V tem kamnolomu so nekje do II. svetovne vojne lomili kamenje (bloke) in prodajali v različne okoliške delavnice. S kamnolomom je upravljala družina **Bandelj** iz Gabrovice pri Komnu.

“Kras je nudil obilico kamenja za gradnjo bivališč. Kmetje so na svojih parcelah na gmajni za lastne potrebe odpirali kamnolome. Kamenje so kopali, ruvali s štangami in lomili. Pridobljeno kamenje so obdelali, špantali, uporabili za gradnjo bivališč in gospodarskih poslopij”.

(Vir: dr. Stanislav Renčelj, *Kras kamen in življenje*, Libris d.o.o., januar 2007)

Kamnolom "Draga"

(Fotografija: Igor Tenze, Tomačevica, 2021)

“Bilo je še več manjših kamnolomov (*Ilovca, Blastovca, Skrje*), v katerih so domačini pridobivali kamen za gradnjo hiš, kritino streh in drugo, kar so rabli”.

(Pripovedoval je Gabrijel Jeram, Štorje pri Sežani)

”

V Tomačevici je 58 hiš, nekatere so pokrite z skodlami (lesene deščice), druge s slamo in večina s skrlami. Vsak kmet ima hlev pokrito z rženo slamo. Hiše in hlevi so narejeni iz kamna in malte.

(Opis katastrske cenitve, 1818-1822)

(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscjskega katastra, 1818-1822)

Kamnolom v območju "Drage"

(Fotografija: Igor Tenze, Tomačevica, 2021)

Streha pokrita s skrlami. (Fotografija: Elisabetta Tenze, Tomačevica, 2021)

ŠTIRIRAZREDNA ŠOLA KOMNU

Otroci iz Tomačevice (*Tomaževice*) so obiskovali **štirirazrednico v Komnu**. Poleg Tomačevljanov so šolo obiskovali še otroci iz Komna, Volčjega Grada (*Volčjigrad*), Preserij, Malega Dola (*Malidol*). Voditelj šole je bil Anton Leban. V nadaljevalnem tečaju je bilo 36 učencev. Nadaljevalnega tečaja so se poleg domačih otrok udeleževali tudi otroci iz Trsta, Rihemberka.

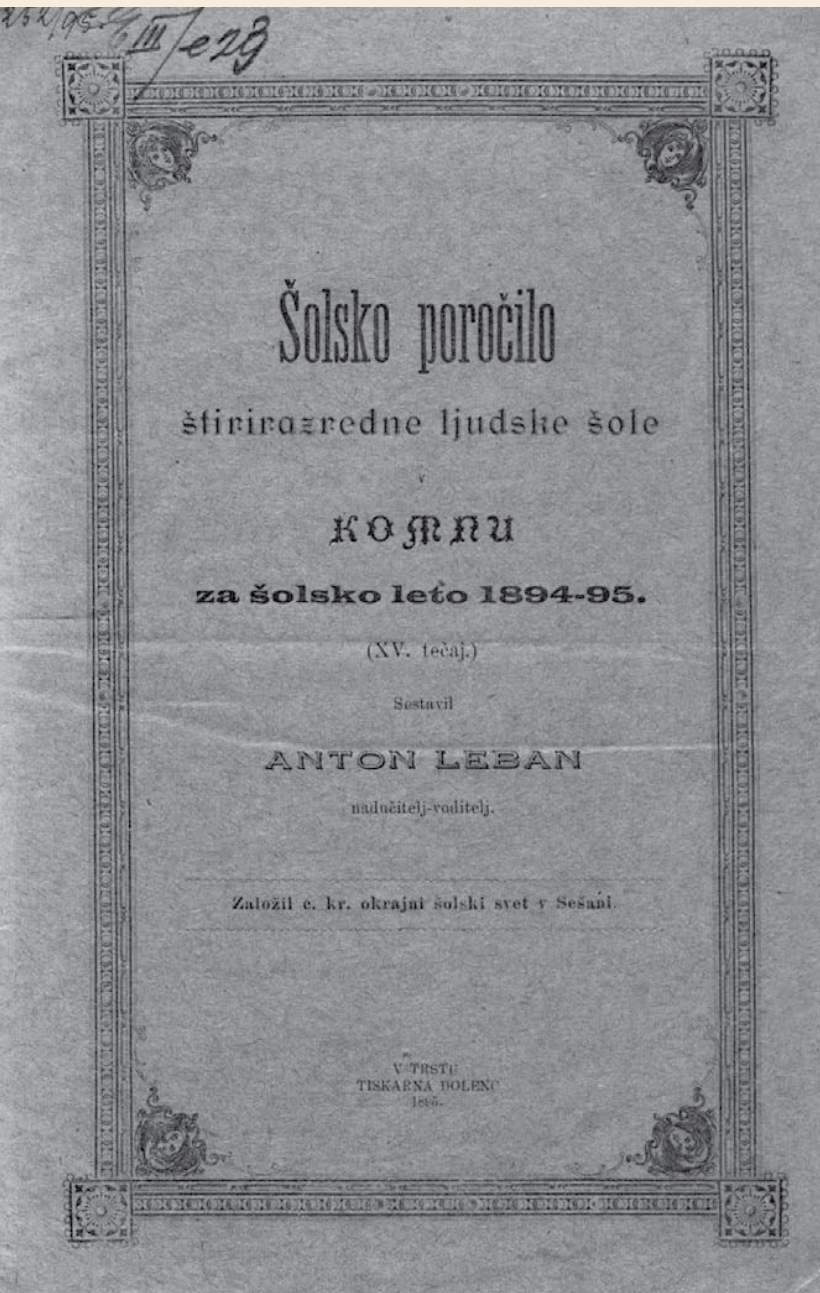
Komen, razglednica, 1906. Na levi hiša notarja Kotnika, v sredini cerkev sv. Jurija in dimnik Gasparijeve fužine. Na desni stara šola.
(Vir: kamra.si, Kosovelova knjižnica Sežana, (Original hrani arhiv Kosovelove knjižnice Sežana). Založniki: Atelier Weiss)

V šolskem letu 1894-1895 je obiskovalo šolo od prvega do četrtega razreda in nadaljevalni tečaj 29 učencev iz Tomačevice:

- 1. razred 1 oddelek:**
Grbec Jožef - Mržek Jožef
Adamič Olga - Buda Alojzija
Ščuka Rozalija
- 2. razred: 1 oddelek:**
Petelin Anton - Bandelj Ivan
Grbec Valentin - Ščuka Angela
- 3. razred prvi oddelek:**
Furlan France - Gec Alojzij
Mržek Jožef - Švara France
Švara Jožef
3. razred drugi oddelek:
Buda Leopold - Ščuka Ivan
Furlan Franca - Pečenko Alojzija
Šibelja Kristina - Švara Alojzija
- 4. razred prvi oddelek**
Gec Jožef - Ščuka Ivan
Švara Avgust
4. razred drugi oddelek
Buda Antonija - Ščuka Marija
Ščuka Viktorija
- Iz nadalevalni tečaj**
Furlan Vincencija (odlikovana v ročnih delih)
Petelin Rozalija - Grbec Emilija

Anton Leban (1849-1925), je bil učitelj v Komnu več kot 30 let. Od 1881–1898 je objavljajl v komenskih šolskih poročilih članke, namenjene staršem, otrokom in šoli ter bil od 1881 prvi predsednik učiteljskega društva za sežansko-komenski okraj.
(Vir fotografije: www.dlib.si)

Pregled šolske mladine.			
V I. razredu je bilo	{učencev 36 učenk 30}	66	
„ II. „ „ „	{učencev 27 učenk 30}	57	
„ III. „ „ „	{učencev 68 učenk 55}	123	
„ IV. „ „ „	{učencev 35 učenk 30}	65	
Skupaj		311	
V nadaljevalnem tečaju je bilo	{učencev 15 učenk 21}	36	
Vseh skupaj tedaj . .		347	

Šolsko sporočilo štirirazredne ljudske šole Komnu za šolsko leto 1894-95.
(Vir: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si)

NOVA ŠOLA V TOMAČEVICI

V Tomačevici dne 8. 9. 1910 slavnostno otvorijo novo šolo - enorazrednico za potrebe občin Tomaževica in Mali Dol. Pred tem so otroci obiskovali šolo (petrazrednico) v Komnu. Učitelj v Tomačevici je bil **Josip Macarol** iz Nabrežine.

»Znano je, da so v komensko petrazrednico všolane vasi : Komen, Preserje, Volčjigrad, Tomaževica in Malidol. - Poslednje tri vasi so izprosile svojo samostojno enorazrednico, in c. kr. deželni šolski svet je dovolil zaradi oddaljenosti od šole Volčjigrajem enorazrednico in baš tako enorazrednico skupno za vasi Tomaževica in Malidol, ki bo v Tomačevici. - V bodočem šolskem letu bodo tedaj otroci teh treh občin iz komenske šole izšolani, a v Komnu ostane vseeno petrazrednica za Komen-Preserje.«
(Tovariš, 5. avgust 1910)

Dve novi šoli. V Volčjemgradu in v Tomaževici pri Komnu je c. kr. deželni šolski svet ustanovil enorazrednici. Izšolal je namreč iz komenske petrazrednice vasi Volčjigrad, Tomaževica in Malidol ter ustanovil na Volčjigradu enorazrednico za to občino, v Tomaževici pa za Tomaževico-Malidol. S tem je bilo oddanih preko 160 otrok iz komenske šole tema enorazrednicama. Za Volčjigrad je imenovan učiteljem g. V. Terčon, učitelj v Orleku pri Sežani in za Tomaževičo g. J. Macarol, učitelj v Nabrežini.

Na Volčjemgradu so najeli v neki hiši sobo, ki so jo preustrojili v šolsko sobo, ki pa ne bo zadostovala zakonitim določbam. V Tomaževici so pa sezidali lepo hišico, ki popolnoma odgovarja zakonitim zahtevam in ustreza šolskim potrebam. — Tam se nahaja lepa, primerna in zračna šolska soba, primerno strnišče in neki postranski prostori za drva in pritekline. — Žal, da niso zidali tudi stanovanja za učitelja, kar bi bilo zelo umestno.

Dne 8. t. m. so blagoslovili novo šolo v Tomaževici. C. kr. okrajni šolski svet je delegiral za vodstvo te slavnosti g. A. Lebana, nadučitelja in predsednika krajnega šolskega sveta v Komnu. Ob 4. popoldne je izvršil blagoslovljenje komenski dekan g. Valentinčič. Slovesnosti se je vdeležilo komensko učiteljstvo in corpore, udje krajnega šolskega sveta, župan komenski,

(Edinost, 19. september 1910)

V Tomaževici so pa sezidali lepo hišico, ki popolnoma odgovarja zakonitim zahtevam in ustreza šolskim potrebam. Tam se nahaja lepa, primerna in zračna šolska soba, primerno strnišče in neki postranski prostori za drva in pritekline..."Ves čas slovesnosti so pokali topiči, ki so daleč naokrog naznanjali, da se v občini vrši lepa slavnost." Edinost, 19. septembra 1910

V Trstu, 19. septembra 1910.

podžupana iz Tomaževice in Malegadola. — Šola je bila odičena z zelenjem in zastavami ter slavoloki.

Po blagoslovljenju je imel predsednik krajnega šolskega sveta g. Leban umesten govor.

Potem je govoril še g. dekan Valentinčič s cerkvenega stališča. Po slovesnosti je bil obed pri podžupanu g. Petelinu, kjer se je sešlo okoli 20 oseb. — G. Leban je napil slogi in delavnosti.

V 11. dan septembra se je pa vršila enaka slavnost na Volčjemgradu. Tudi tam je imel g. A. Leban kakor predsednik krajnega šolskega sveta primeren govor, kateremu je sledil govor g. Valentinčiča, komenskega dekana. K sklepu se je oglasil g. V. Metlikovec, ki se je zahvalil vsem honoracijam za prisotnost in šolskim oblastnjima za pridobljeno šolo.

Sledil je potem obed pri podžupanu g. Štolfa, kjer so se vršile razne napitnice. — Navzočih je bilo 24 oseb.

Toliko v Tomaževici-Malidol, kolikor tudi na Volčjemgradu se je pojavljalo veselje na pridobitvi šole in ob tej radosti je narod rajal in v veselju izkipela je marsikaka iskra beseda. Topiči so pokali pozno v noč in Krasu javili veselo novost — nove šole. Javljala se je hvaležnost onim, ki so pripomogli k temu, da se je šola ustanovila. Želimo obema šolama mnogo sreče, velikega uspeha in naprednosti. Naj bi iz teh dveh šol vzniknili možje, ki bi delovali v dobrobit naroda, čegar sinovi so pravi patrijotje. Narod brez šole, je narod brez bodočnosti. Zapomnimo si to dobro! Mi smo imeli do sedaj šolo v Komnu. — Iz te šole je že izšlo mnogo mož, ki so narodu na čast. Sedaj imamo šolo doma in upamo, da se število takih mož podvoji. — Iskreno pozdravljamo oba gospoda učitelja. — Rek sicer pravi: „Quem dii odere, paedagogum fecere“, a tega naj se ne strašita!

Sursum corda in Bog in sreča junaska!

Srečko Mihelj iz Tomaževice nam je povedal, da se je nahajala šolska soba v Tomačevici 38 ali 39, pri J'vnkovih.

UČITELJSKI TOVARŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja vsak mesec po celi polji. Velja za celo leto v tiskarnici in po pošti 1 gld. 50 kr. nov. dn., za pol leta 80 kr. nov. dn.

Tečaj I.

V Ljubljani 1. sušča 1861.

List 3.

41

Ljubi učenci in učenke! Prav vesel sem, da vas veliko vidim v šoli. Otroke, ki radi hodijo v šolo, imamo vsi radi, zato ker se tukaj veliko lepega učē in vadijo, da so potem dobri in pošteni ljudje. Kdor se hoče v šoli kaj naučiti, mora priden biti, to je, učenec ali učenka mora vse rad in na tanko ubogati in storiti, kar v šoli ukazujemo. Kaj ne, da bi bili vsi radi pridni? To bo lepo in veselo, ko bomo imeli polno šolo pridnih otrok! Kako se morajo učenci obnašati, da bi bili pridni, nam pa povejo neke pravila, ki jim pravimo šolske postavke. Iz teh postavk vam tedaj nekaj povem. Poslušajte!

1. Vsak učenec mora v šoli na tanko in rad ubogati. Šolska postava pravi: „Storite voljno in na tanko vse, kar se vam ukaže; ne storite pa nikoli kaj takega, kar vam vaši višji prepovedujejo. — Pokorsčina je prva dolžnost vsakega učenca.“

2. Vsak učenec naj bo prav priden doma in v šoli. Šolska postava pravi: „Oči in ušesa imejte vedno obrnjene na nauk. Storite tudi doma vse, kar se vam v šoli naroči. Opravljajte pa tudi radi dela, ki vam jih starši opravljati ukazujejo.“

3. Vsak učenec naj ima vse svoje reči lepo vredjene, in naj bo pri vseh rečeh natančen. Šolska postava pravi: „Svoje orodje imejte zmiraj lepo zloženo in pripravljeno. Ne jemljite nikoli več v šolo, kakor kolikor za vsako učenje potrebujete. O pravem času pojdite z doma, in po poti v šolo se ne mudite. Po zimi ne hodite k peči, po letu ne k oknu, ampak koj na svoje mesto. Svoje orodje položite na polico pod klopi, vzemite v roko to, kar najpred potrebujete. Tiho in mirno čakajte uka. Mislite, kaj bi vas utegnili vprašati, ali pa tiho berite iz kakih šolskih bukev. Brez dovoljenja ne smete hoditi iz svojega mesta, ne po svoji volji zdaj stati, zdaj sedeti, — klopi in sedežev v njih ne premeňevati. Ako imate učeniku kaj povedati, povejte pred naukom ali po nauku.“

4. Vsak učenec mora biti prijazen, priljuden, sramožljiv in čeden. Šolska postava pravi: „Po poti hodite tiho in pametno; pozdravite jih, kateri vas srečajo, in imenitnejim osebam se odkrite in priklonite. Ktere učenik v šoli brati ali odgovarjati pokličejo, naj vstanejo in se lepo vstopijo. Ne smete si vseptavati ali za drugimi govoriti. Kadar

3**

Učiteljski Tovariš, 1. sušča (marec) 1861

18. 5. 1913 so na vasi priredili šolsko veselico, kar je bilo na vasi nekaj novega, in dobiček namenili za nakup knjig za šolsko knjižnico

(Časopis Edinost, 16. 5. 1913)

[...] Po poti hodite tiho in pametni; pozdravite jih, kateri vas srečajo, in imenitnejim osebam se odkrite in priklonite [...]

(Vir: Učiteljski Tovariš, 1. sušča 1861)

(Ilustracija iz časopisa Učiteljski Tovariš leta 1910)

BRALNO IN PEVSKO DRUŠTVO NAPREDEK

Mi hrepenimo po izobrazbi a ne po temi. Zaradi tega ustanavljamo društvo, da ne ostanemo *backi*, ampak v pravem pomenu besede - ljudje

V Tomačevici je bilo 12. 3. 1911 ustanovljeno bralno in pevsko društvo **Napredek**.
(Vir: Soča dne 27. 12. 1910)

Prvo vodstvo društva:

- Predsednik:

Anton Šibelja, Tomačevica 30
- Podpredsednik:

Anton Furlan, Tomačevica 22
- Tajnik:

Jožef Rudež, Tomačevica 31
- Blagajnik:

Fran Ščuka, Tomačevica 36
- Odborniki:

Štefan Buda, Tomačevica 45
Avgust Švara, Tomačevica 19
Franc Grbec, Tomačevica 41
Fran Bandelj, Tomačevica 29
Josip Švara, Tomačevica 14,
in Josip Macarol
- Pregledovalca računov:

Društvo Napredek je v vasi priredilo 16. 7. 1911 veselico s plesom in igro na dvorišču **gostilne Antona Petelina** v sodelovanju z bližnjimi pevskimi društvi.
(Vir: Soča, 6. 7. 1911)

Proti koncu 19. in v začetku 20. stoletja do prve svetovne vojne so se začela ustanavljati in delovati mnoga društva, katerih namen je bilo druženje, ustvarjanje in izobraževanje s poudarkom na slovenskem jeziku in kulturi.

Področje društev je bilo veliko: pevsko, bralno, športno, tamburaško, mladinsko.

V Svetem je po letu 1955 delovala **Godba na pihala**, v kateri sta **Danilo Kovačič** in **Atilijo Petelin** iz Tomačevice igrala klarinet. Godba na pihala je delovala pod okrljem **Prosvetnega društva 15. februar Komen**.

Godba na pihala (*Pleh banda z's S'tjega*). Ustanovljena leta 1955 v Svetem. **1. vrsta:** Karlo Pahor, **Danilo Kovačič**, Pavel Buda, Božo Rogelja, Ivan Lozej, kapelnik Alojz Jarc, Franc Derman, Jože Rogelja, Marjo Godnič; **2. vrsta:** Stojan Kavčič, Ivan Kovačič, Berti Derman, Vilko Tavčar, Jože Kavčič, (okoli leta 1960).

(Fotografijo hrani Marjo Godnič, Komen)

Naši onstran granic

Imenik razpuščenih narodnih društev v Primorju

Na Primorskem, v novembru. Sedaj, po dobrih treh mesecih, odkar so fašistične državne oblasti na Primorskem nate le izvrševati raznarodovalno - asimilacijski program, kakor je bil sklenjen na sestanku primorskih fašističnih provincialnih tajnikov po predlogu tržaškega provincialnega tajnika inž. Cobola, se more reči, da je ena točka tega programa že popolnoma izvedena. Mislimo namreč popolno zadušitev našega narodnoprosvetnega društvenega življenja.

Ko je lažitem s svojo Gentilejevo šolsko reformo zadal smrtni udarec našemu narodnemu šolstvu, ko je bila tako naši mladini odvzeta možnost šolske izobrazbe v njenem materinem jeziku, so naša narodna društva ostala edino zavetišče našemu jeziku, naši prosveti in omiki. Narod se jih je oprijel z največjo ljubeznijo in je treba priznati, da so ta naša narodna društva ravno zato poleg svojih prosvetnih ciljev dosegala tudi še druge, tako pomembne uspehe, da bi bila posledica vojne duševnosti razpasa v prvih povojnih letih tudi po naših primorskih krajih, je v naših narodnih društvih naletela na tak oločen odpor, da je v kratkem skoraj popolnoma izgubila. Brezumno veseljačenje, popivanje, plesanjeje je ponehalo in ljudstvo, mlado in staro, se je zbiralo le pri društvenih prireditvah, ki so mu dvignile duha in srce s poučnimi predavanji, peljem, gledališkimi igrami. Telovadna, časopis, knjižna, razpisna, razstvena in narodnoprosvetna društva v Vipočah. 43. Bralno in pevsko društvo «Sloga» v Ročinju. 44. Zveza telovadnih društev v Trstu. 45. Telovadno društvo, Sv. Ivan v Trstu. 46. Telovadno društvo v Komnu. 47. Telovadno društvo, Sv. Jakob v Trstu. 48. Telovadno društvo, Prosek. 49. Telovadno društvo, Idrija. 50. Telovadno društvo, Ajdovičina. 51. Telovadno društvo, Postojna. 52. Telovadno društvo, Prvačina. 53. Čitalnica, Postojna. 54. Pevsko društvo, Postojna. 55. Tamburaško društvo, Postojna. 56. Pevsko društvo «Zastava». Lobjer pri Trstu. 57. Bralno in pevsko društvo, Ozeljan. 58. Bralno in izobraževalno društvo, Sempas. 59. Pevsko društvo, Kobarid. 60. Prosvetno društvo, Pečine. 61. Športno društvo «Adrijas», Sv. Jakob v Trstu. 62. Športni klub «Val», Barkovlje. 63. Prosvetno društvo, Idrija ob Bači. 64. do 81. Katoliška prosvetna društva: Kanal, Sv. Križ v Vipavi, Gorenje polje, Črni vrh, Steverjan, Cerovo, Avče, Podabotin, Slap pri Vipavi, Gaberje, Stanjel, Spodnja Idrija, Bukova, Drežnica, Smast, Podgora, Plave. 82. Bralno in pevsko društvo, Kozana. 83. Mladinsko društvo «Zarja», Banovica pri Trstu. 84. Bralno društvo «Lipa», Biljana. 85. Prosvetno društvo, Gabrije. 86. Bralno društvo, Idrijsko. 87. Slovensko planinsko društvo, Tolmin. 88. Izobraževalno društvo «Napredek», Tomačevica. 89. Prosvetno društvo «Zarja», Zatočin. 90. Prosvetno društvo «Pomlad», Zabčje. 91. Prosvetno društvo «Škrjanček», Čepovan. 92. Prosvetno društvo «Hrast», St. Maver. 93. Prosvetno društvo, Dobrovo. 94. Bralno in pevsko društvo «Pevmica», Podabotin. 95. Prosvetno društvo, Lisek. 96. Prosvetno društvo, Svino. 97. Čitalnica, Ponikve. 98. Prosvetno društvo «Doma», Logaršči. 99. Prosvet. dr. «Bodočnost», Slap ob Idriji. 100. Športno društvo «Concordia», Skočani pri Trstu. 101.

“Sedaj, po dobrih treh mesecih, odkar so fašistične državne oblasti na Primorskem začele izvrševati raznarodovalno - asimilacijski program, [...] se more reči, da je ena točka tega programa že popolnoma izvedena. Mislimo namreč popolno zadušitev našega narodno prosvetnega društvenega življenja.”
(Jutro, 11. novembra 1927)

Vse skupaj je bilo do leta 1927 zaprtih **189 društev**.

DRUŠTVO SOKOL Komen

Prvi na levi sedeč je Mihelj Franc, rojen leta 1889 v Tomačevici. Dorisane kape so bile resnično simbolni znak članov Društva Sokol, (okoli leta 1910).
(Fotografijo hrani Srečko Mihelj, Tomačevica)

Društvo Sokol je tudi v Komnu nastopil in popestril družbeno in telovadno dogajanje.
(Edinost 28. 10. 1913)

PRAZNOVANJE

(Koledar Mohorjeve družbe, leta 1931, vir: www.dlib.si)

Čeprav ni bilo veliko prostega časa, so se ljudje v vasi radi družili med sabo. Poseben pomen so ljudje pripisovali praznovanju **Sv. Jožefa** (19. marec), **Velike noči**, 1. maja, **Sv. Ana** (26. Julij), **Velikega Šmarna** (15. avgust), **Mali Šmaren** (8. september), 1. novembra (**dan vseh sveti**) in **Božiču** (25. december).

Možje v Tomačevici, (leta 1925).
(Fotografijo hrani Ivo Mesar, Tomačevica)

Spomin na praznovanje sv. Jožefa, 19. marec 1931 v Tomačevici.
(Fotografijo hrani Sabina Godnič, Komen)

“Ob prazniki se je jedlo juho, zajčje meso, maslenc in potico.”
(Intervju Mance Buda z Ljubom Švara)

Poroka: Svatba v Tomačevici pri Kožerčnih (nekaj pred letom 1940). Tako je izgledala takrat nevesta Zofija Buda, Tomačevica, poročena Gulič. Ženinova priča drži v rokah poročni kolač, katerega je nevesta odnesla tustu in tašči.

(Fotografijo je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

"Ko gre nevesta domov, namreč v ženino bivališče, meče nad glavo majhne kolače (to je okroglo pecivo venčaste oblike), ki jih pobirajo dečki. Ko pride v ženino sobo in se usede, ji ženina mati da na kolena ali v naročje fantiča[...], ki se mu dobrika in ga boža".

(Valvasor, VIII, jezik, noša in navade kraševcev)

Pri porokah je navada, da se pri ženinu in pri nevesti naredi "Kaluna", (po 2. sv. vojni)

(Fotografijo hrani Ivo Mesar, Tomačevica)

Vaščani pri praznovanju na borjaču, (pred 2. sv. vojno).

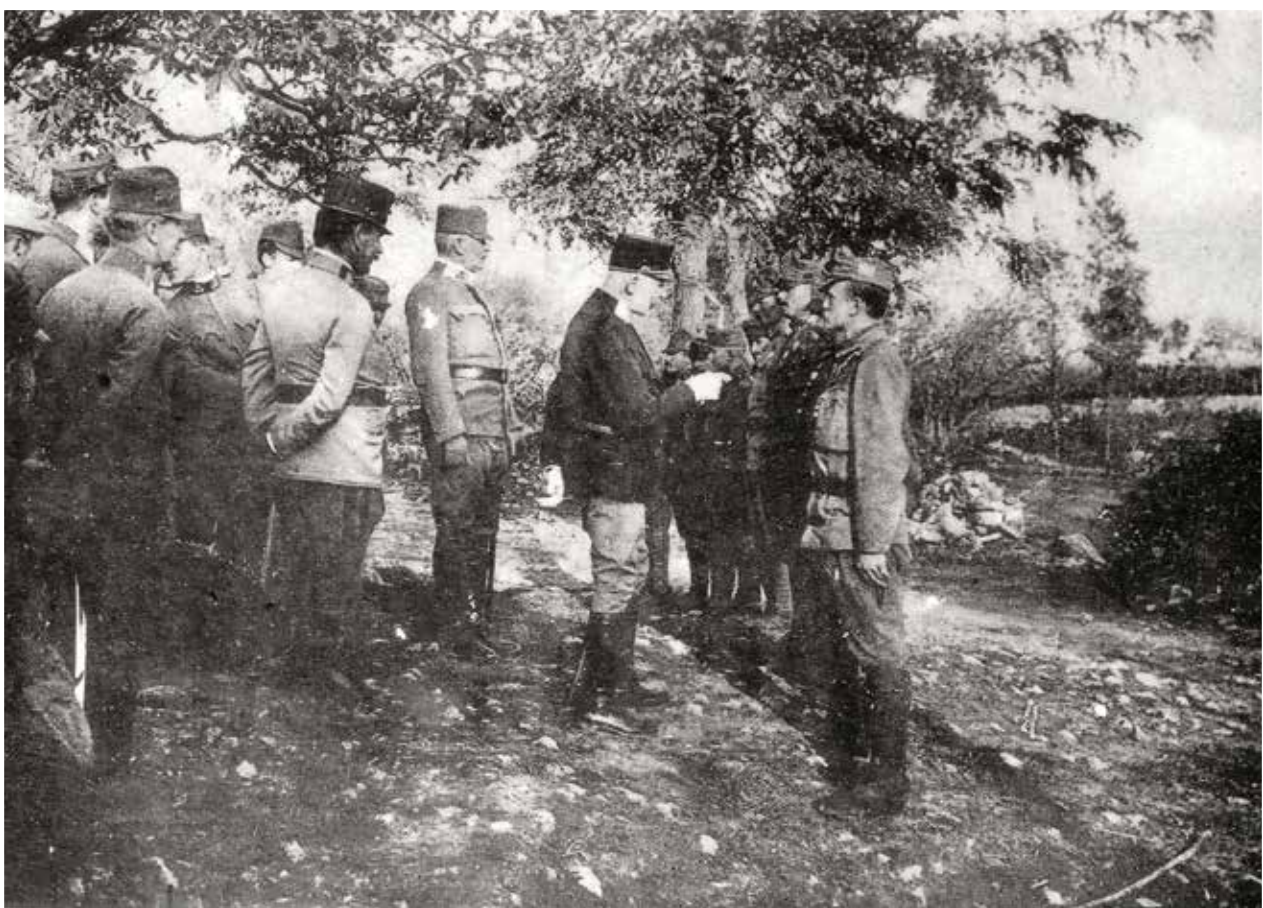
(Fotografijo hrani Ivo Mesar, Tomačevica)

PRVA SVETOVNA VOJNA

Prva svetovna vojna se začne poleti leta 1914, ko Gavrilo Princip v Sarajevu ustrelil prestolonaslednika Avstro Ogrske Franca Ferdinanda in njegovo ženo.

Avstro-ogrska kolona med 2. svetovno vojno v Tomačevici
(Fotografijo hrani Goriški muzej, Nova Gorica)

Obisk pri odlikovanih pripadnikih 87 pešpolka pri Tomačevici po 8 soški bitki.
(Fotografijo hrani Goriški muzej, Nova Gorica)

“
Učenci! Najlepše boste pokazali svoje patriotično mišljenje, če se oglasite za prostovoljno delo, kolikor je v vaši moči.”

Leta 1914 je bila **šolska mladina** spodbujana naj se oglasi za prostovoljno delo in pomoč vojakom ki so se bojevali na fronti. Nabiralo se je denar za nakup volne, nato so otroci, s pomočjo šolskih učiteljic, pletli kape, nogavice in gamaše za vojake. Nabiralo se je tudi robidovo listje, katere so posušili za izdelavo zdravnega čaja.

Komen. (Darovi za volno za naše vojake.) Tudi v občini Tomaževica-Malidol se je nabralo nekaj prispevkov za volno za naše bojevnike. Gospodična učiteljica-voditeljica v Tomaževici, Apolonija Brumen je nabrala vsega skupaj 26 K. Darovali so v Tomaževici: gč. Apolonija Brumen K 2.10, p. n. Furlan Ivan 39 vin., Šibelja Leopolda K 1, Ščuka Rozalija 20 v., Šibelja Pavla 20 vin., Mrzek Mihaela 30 vin., Ščuka Ana 40 vin., Mesar Vincenc 40 v., Mrzek M. 40 v., Švara Ivana 30 v., Hervatin Ana 1, Colja Antonija 40 v., Ščuka Andrej 20 v., Lisjak Ana 40 v., Pečenko Alojzija 40 v., Švara Lucija 40 v., Švara Antonija 20 v., Ščuka Amalija 1, Rudež M. 60 v., Petelin Anton 1, Verč Alojz 20 v., Petelin Ida 30 v., Petelin Kristina 1, Grbec Uršula 20 v., Pečenko Františka 20 v., Lozej Jožefa 20 v., Buda Františka 40 v., Buda Františka 40 v., Furlan Alojz 20 vin., Ban elj Jožefa 40 v., Bandelj Ivan 24 vin., Furlan A. 1, Buda Leopold 20 v.

Edinost, 11. november 1914

Med prvo svetovno vojno so Tomačevljanski možje morali na fronto. Borili so se na vzhodni (ruski) fronti.

Kako so vojaki preživljali dneve med prvo svetovno vojno? Borili so se, ker je bila njihova dolžnost in istočasno so čutili strah. Mladi fantje so bili. Hodili so v mrazu po gorah in nosili težko breme. Bili so lačni in utrujeni. Stalno so se slišali streli, dan in noč, spanja je bilo malo. Zboleli so. Večkrat so se ustavili in mislili na dom, na starše in pogrešali so prijetno toplino domačega okolja. Zato so napisali razglednico, da so živi, da pogrešajo lepe trenutke, katere so doživljali z mamo ali ženo, in da čakajo z upanjem, da se bodo kmalu vrnili domov. Medtem so žene in mame doma molile...

Razglednica
(Hrani Goriški muzej, Nova Gorica)

Tomačevica je bila del zaledja soške fronte. V vasi so bivali vojaki, ruski ujetniki, v cerkvi Device Marije Obršljanske je bila bolnica za ranjene vojake. Domačini so se med vojno izselili v razne kraje po Sloveniji (npr. Orlek pri Sežani, Domžale, Trzin, Metlika, Dvorje na Gorenjskem), nekateri pa so bili tudi evakuirani v begunsko taborišče Steinklamm v Avstriji.

”Pred nama so se v domišljiji razprostirale brezкраjne ruske pokrajine, o katerih sva slišala pripovedovati naše očete in dede, ki so bili kot avstrijski vojaki padli v ujetništvo, doživljali oktobrsko revolucijo, vpijali vase ideje socializma, govorili o Leninu, pravičnosti in svobodi...”
(Je zapisal Franc Šibelja v knjigi Med prvimi partizani na Krasu, Založba Lipa, 1981).

„V Steinklammu je konec leta 1917 skupaj prebivalo med 5.000 in 6.000 beguncev. V taborišču je bila tovarna krompirjeve moke in begunke so delale pri prebiranju, čiščenju in lupljenju krompirja. Taborišče je imelo lastno električno centralo, pošto, prodajalno tobaka, trgovske prostore, gasilsko službo, cerkev, šolo ter številne bolnišnice.”
(Drago Sedmak, Kronika Rihemberka, Branika II, Kulturno prosvetno društvo Franc)

”Za vojake na bojnem polju se je po občinah našega županstva nabralo lepe vsote za nakup volne v napravo nogavic, zapestnic. [...] Odposlalo se je tudi od vseh označenih šol mnogo vreč posušenega robidovega listja, ki ga je nabrala vsa šolska mladina [...]

Tudi iz Tomačevice je mladina izpolnjevala svoje dolžnosti in pomagala vojakom.

Van Gogh, Vincent (1853-1890)
Kmečka soba z žensko ki plete. (1885)
Muzej lepe umetnosti, Budimpešta

Čaj iz robidovega listja čisti kri, pomaga pri kašlju, hripavosti, bolečinah v grlu, zamašenih dihalnih poteh in katarju.

Goriške vesti.

—g— Iz Komna poročajo z dne 9. pret. m. S pobiranjem denarja za naše vojake na bojnem polju se je po občinah našega županstva nabralo lepe vsote za nakup volne v napravo nogavic, zapestnikov itd. Šolske deklice naših šol: Komen, Volčjigrad, Tomaževica-Malidol in Sveto so spletle pod vodstvom učiteljic (Ingerl-Komen, Žigon-Volčjigrad, Brumen-Tomaževica-Malidol in Ipavec-Sveto) iz nakupljene volne zimske potrebščine za naše bojevnike. — Vse blago skupaj je bilo potom dotičnih šolskih vodstev odposlano ces. kr. okraj. šol. svetu v Sežano v nadaljno odpošiljanje na pristojno mesto: Odposlali so: Komen 40 parov nogavic in 52 parov zapestnikov; Volčjigrad 20 parov nogavic in 20 parov zapestnikov; Tomaževica-Malidol 10 parov nogavic in 10 parov zapestnikov; Sveto 14 parov nogavic in 54 parov zapestnikov. Skupaj: 84 parov nogavic in 136 parov zapestnikov. Poleg tega je komenska šola odposlala 18 parov kolenic in 9 snežnih čepic. Odposlalo se je tudi od vseh označenih šol mnogo vreč posušenega robidovega listja, ki ga je nabrala vsa šolska mladina zgoraj omenjenih šol.

Učiteljski Tovariš, 4. september 1914

V Tomačevici je 1. sv. vojna pustila svoj pečat. Ranjeni in mrtvi vojaki, porušene stavbe, pomanjkanje, lakota, in predvsem velika negotovost. Otroci niso hodili v šolo, moški so bili v vojski, družine so bile velike in hrane ni bilo dovolj za vse. Zato so bili mladi fantje prisiljeni iskati delo drugje, mlada dekleta so se poročile in se preselile v sosednje vasi ali v druge kraje.

Viktorja Ščuka, (1898-1991) rojena v Tomačevici št 14. Poročena Kovačič se preseli v Mali Dol.
(Fotografijo hrani Ivo Mesar, Tomačevica)

Amalija Ščuka se je rodila leta 1901 v Tomačevici. Ravno I. sv. vojna je "kriva" da je spoznala moža Antona Graheka in se preselila v Črnomelj, Bela Krajina.
(Fotografijo hrani Ivo Mesar, Tomačevica)

stanje hiš

Kako izgleda okolica Komna in Gorjanskega.

Dne 3. t. m. smo si ogledali duhovniki in oba župana iz Komna in Gorjanskega ti dve vasi in vso njeno okolico. Da boste begunci širom Avstrije vedeli, kako je doma, vam podajemo tu podrobnejše poročilo.

V K o m n u so cerkev, šola, župnišče in sodnija v dovolj dobrem stanu in takoj uporabne. Porušene od granat in bomb ali sploh do nerabljivosti pokvarjene in izplenjene hiše št. 166, 80, 128, 116, 168, pošta in vse hiše pri Divčih. Ostale hiše, dasiravno pokvarjene in izplenjene, imajo vsaj kak rabljiv prostor.

Preserje: neporabne hiše so št. 4, 6, 7, 11, 12, in 23; dovolj dobri ste 15 in 16. Ostale so za skrajno silo uporabne, toda močno pokvarjene.

V Svetem je šola podrt, zvoniku je odbito pol strehe, cerkev je v redu. Nerabne hiše so št. 50, 49, 75, 62. Dobre hiše: št. 98, 82, 85, 97, 99, 23 in 21. Ostale so le za silo porabne.

Volčji grad: Cerkev je v srednje dobrem stanu, klopi in orglje odnešene, stavba v redu. Vas ni prizadeta po sovraž-

njem ognju, strehe so povsod dobre. Toda v notranjščini so hiše nerabne št. 42, 46, 47, 66, 45, 39, 29, 25, 24, 21, 19, 15, 16, 14, 62, 61, 22, 64 in 35. Dobre so: 33, 53, 50, 51, 52, 59 in 6. Ostale so za skrajno silo porabne.

Cerkev pri De vici Mariji Oberšljan-ski je v dobrem stanu. Izgubila je samo orglje, omaro v zakristiji in štiri marmor-nate evangeliste s prižnice, ravno tako so odnešeni evangelisti s prižnice v Komnu.

T o m a č e v i c a: Šola je dobra in tu-di hiše št. 39, 29, 14 in 19. Od granat ni nobena zadeta. Neporabne so: št. 38, 13, 12, 11, 36 in 43. Ostale so za silo uporab-ne z enim ali dvemj prostori.

M a l i d o l: Vse hiše imajo streho; in za skrajno silo bi bile porabne. Nekoliko boljše hiše so št. 10, 15, 14, 16 in 9.

G o r j a n s k o: Cerkev ima tri zadet-ke v strehi, tako da jo bo potreba popol-noma prekriti. Veliki oltar je močno po-škodovan, ostala oprava razen orgelj je še dobra; stranski oltarji dobri. Šola je zade-la ena granata in dve bombi. Notranjščina je popolnoma izplenjena. Farovž so zade-le tri granate in ena bomba en zid je po-škodovan in vse paradane podrt. Še do-volj ohranjene hiše so št. 19, 48, 28, 34, 50, 59, 85, 57, 58 in 6. Neporabne so: 95, 15, 22, 23, 90, 88, 27, 33, 64, 65, 36, 63, 43, 49, 97, 55, 66, 96, 91, 87, 69, 70, 81, 72, 74, 77, 12, 3, 25, 1. Ostale hiše so za skrajno silo porabne.

Brje: Neporabne hiše so: št. 15, 12 in 13. Dovolj dobre so št. 21, 24, 25, 35, in 45. Druge za skrajno silo.

K l a n c: Edina še dovolj dobra hiša je št. 12 in deloma 16. Popolnoma podrti so št. 1, 3, 11. Ostale so več ali manj po-kvarjene, a bi le še morda popraviti.

V Z a g r a j c u so neporabne hiše št. 31, 26, 29. Druge za silo dobre.

V I v a n j i g r a d u je cerkev dobra. Vse hiše so še v zadovoljivem stanu, ker jih je varoval Rdeči križ. Ljudstvo bi se takoj lahko vrnilo. Kar je nižje od Klanca proti fronti, bi bili za rabo še Mošci in Vale. Vse drugo je vač ali manj v razvali-nah.

Slovenec, 5. decembra 1917

Iz sežanskega okraja, 9. septem-bra 1915. Pozivno na poročilo v »Slov. Narodu« z dne 6. t. m., štev. 204, poročam, da tudi šole — spada-joče v komensko občino in župan-stvo —, ki leže ob italijanski bojni črti ali fronti nimajo šolskega pouka. Te šole so: Komen, Sveto Volčji-grad in Tomaževica

Slovenski Narod, 13. septembra 1915

Leta 1917 se omenja nepoškodovane hiše (39, 29, 14 in 19) in šola. Neporabne so št. 38, 13, 12, 11, 36 in 43. Šole Komen, Volčji Grad, Tomaževica in Sveto nimajo več šolskega pouka zaradi bližnje italijanske bojne linije.

(Vir: Slovenski narod, 9. septembra 1915)

5. Begunci v Domžalah.

Prve begunce so Domžale dobile v svojo sredo že prav zgodaj, kmalu po začetku vojne.

Takoj ob začetku vojne so se nastanile v Domžalah številne begunske rodbine. Celotna slika beguncev je navedena v knjigi **"Zgodovina FARE DOMŽALE"**.

Med njimi je bila tudi **Buda Franciška** iz Tomačevice, s sabo je imela 7 rodbinskih članov.

316

iz Pervačine: 77. Kobal Justina (8);
iz Kobjeglave: 78. Germek Marija (8); — 79. Abram Ivan (7); — 80. Germek Mihael (2);
iz Komna: 81. Kruljc Rozalija (6); — 82. Gec Karolina (6); — 83. Gec Marija (9); — 84. Šteparčič Amalija (4);
iz Števerjana: 85. Čeperli Ludvik (4);
iz Ajdovščine: 86. Klemenčič Josipina, žena sojn. oficijala (5);
iz Kormina: 87. Kafol Marija (3);
iz Trsta: 88. Filker Marija (2);
iz Pulja: 89. Šantel Alojzija (3).

Pozneje so še došli: 90. Belčič Antonija, Trst (2); — 91. Vižin Olga, Kromberg (2); — 92. Jug Anton, Solkan (4); — 93. Bensa Jožefa, Gorica (5); — 94. Ipavec Anton, Vitovlje (11); — 95. Trampuš Franc, Kostanjevica na Krasu (8); — 96. Kvas Jerica, Trst (3); — 97. Mačus Katarina, Gorica (6); — 98. Marušič Olga, Gorica, (1); — 99. Kovačič Franc, Komen (5); — 100. Komelj Andrejana, Kromberg (5); — 101. Peterlin Viktorija, Gorjansko (4); — 102. Čebulj Alojzija (2); — 103. Payer Ivan, Komen (6); — 104. Gadnik Marija, Grgar (6); — 105. Trnovic Andrej, Zagorje pri Grgarju (2); — 106. Pavčič Franciška (2), in 107. Humar Amalija, obe iz Zagorja pri Grgarju; 108. Končan Aaa, Mali Lošinj, (3); — 109. Slamič Alojz, Tolmin (4); — 110. Simčič Elizabeta, Šmartin pri Gorici (6); 111. — Buda Franciška, Tomaževica pri Komnu (7); — 112. Belinger Uršula, Solkan (9); — 113. Štolfa Pavla, žena davkarja, Sežana (3); — 114. Klinkom Marija, Tolmin (2); — 115. Špacial Jakob, Kostanjevica na Krasu (2); — 1:6.

“

Le tako bodo v poznejših letih vsaj nekoliko lahko spoznali, kako ogromno je bilo ljudsko preseljevanje v teh usode polnih, pretresljivih časih.

”

(Vir: Zgodovina Fare Domžale, 1923)

OBDOBJE MED VOJNAMA

Razglednica Tomačevice, leta 1934.

(Fotografija zbirke Jožeta Volčiča, zbiratelj starih fotografij. Hrani Igor Volčič, Komen)

V Tomačevici so Italijani zgradili novo šolo. Po pričevanju domačinov so bili otroci prisiljeni govoriti italijansko in ponavljati "***io sono italiano, i miei genitori sono italiani e la mia patria è l'Italia.***" Prepovedano je bilo uporabljati slovenski jezik. Tisti ki niso ubogali so bili kaznovani.

Po koncu vojne so se domačini vrnili domov v upanju na boljše, mirno življenje. 29. 10. 1918 je razglašena ustanovitev Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Vendar že 3. 11. 1918 italijanski vojaki zasedejo Primorsko. S podpisom Rapalske pogodbe med Kraljevino SHS in Italijo v novembru 1920 pripade ozemlje Goriško -Gradiščanske (kamor je spadala tudi Tomačevica) Italiji. Pričelo se je intenzivno poitalijančevanje primorskega naroda.

Šola v Tomačevici. Grajena ko je bila Tomačevica pod italijansko oblastjo.

(Fotografijo hrani Zvonka Simčič, rojena Gec, Tomačevica)

Iz italijanskega učbenika "**Il libro della prima classe**".

Učbenik za prvi razred za vse italijanske šole.

Prevod teksta:

UBOGATI.

Modrega človeka so vprašali: "Katera mora biti prva vrlina otroka?"

Ta odgovori: "poslušnost", In druga? "Poslušnost", In tretja ? "Poslušnost".

Učitelji in učiteljice, ki so učili v šoli v Tomačevici, so prišli iz južne Italije in večkrat govorili italijansko v njihovem narečju. Slovenska beseda jim je bila tuja. Otroci so se tako zelo malo naučili. Čakali so, da se je šolska ura končala, šli domov, se igrali in govorili po slovensko. Tomačevljani so čez noč dobili nova (poitalijančena) imena, ki jih niso znali prebrati, še manj pa napisati.

Novosti iz Primorske.

— Edino pametno. V Dolenjem Cerovem v Brdih so tudi, kakor po drugih krajih Primorske, uvedli v prvih razredih italijanski pouk. Prišla je učiteljica trda Italijanka, ki naj bi poučevala najmlajše šolarje. Začela je s poukom, trudila se je prvi dan, trudila se je drugi dan in še par dni, toda slovenski otroci jo niso razumeli. Kaj ji je storiti? Edino pametno, kar je mogla storiti in kar je tudi zadnje dni storila, je pač bilo to, da je pobrala svoje stvari in se po francosko poslovala pri šolarjih in pri učni oblasti.

Jutranje Novosti, 17. oktobra 1923

Naseljevanje italijanskih družin v vasi. Italijanska oblast je v vasi naselila družine iz Italije (koloni).

"Naša mama je pravila, da so nasadili kaki. Do takrat ga v vasi ni bilo. Med otroci so nastala prijateljstva".

(Je pripovedoval Ljubo Švara, Tomačevica)

Leta 1923 v enorazredni ljudski šoli v Tomačevici se je šolalo 60 otrok.

(Vir: Ročni kažipot za leto 1923)

Vse do prihoda učiteljic iz Kalabrije so učili: **Rudolf Cotič**, učitelj **Ščuka** iz Komna in **Stana Urbančič** iz Tolmina

(Bernarda (Nada) Kukanja, v svojih spominih piše)

Leto 1924 - Iz Tomačevice se poroča, da mora županstvo najeti še eno šolsko sobo. V šoli poučuje poleg slovenskega učitelja tudi italijansko govoreči učitelj. Ljudje so nezadovoljni, saj jim oblast nalaga visoke davke.

(Vir: Goriška straža 24.12.1924)

Gina Chiconia (Čikonja) je bila hči italijanskih kolonov, ki so živeli v Tomačevici in so bili tudi izgnani v Nemčijo.

(Vir: "Iz požganih domov v izgnanstvo", knjigo hrani Lučka [Kukanja] Rudež)

Po spominih Pavle Gec, r. 1937 in danes bivajoče v Argentini, v mesto Cordoba, se je veliko domačinov iz Tomačevice izselilo v Argentino. Iz družine Gec, Tomačevica 19, odide v Argentino leta 1928 najprej Franc, star 26 let, v letu 1929 mu sledi Lucija, stara 18 let in nato v letu 1930 še Karlo, star 22 let. Vsi trije so si ustvarili življenje v mestu Cordoba. Brat Alojz se je v letu 1926, takrat star 21 let, izselil v Trst. Na domu je tako ostal zgolj najstarejši med njimi, Anton.

(po pripovedi Pavle Gec, hčerke Antona Gec)

Sorodniki preseljeni v Cordobo, Argentina. Profesionalni fotograf jih je obeležil skupaj, vsi so lepo oblečeni, mogoče niso bogati, ampak je razvidno da so zadovoljni in da jim gre dobro v življenju. Vsekakor pogrešajo domovino in sorodnike. Zato so poslali fotografsko sporočilo, da so v redu, veseli.

(fotografiji hrani Zvonka Simčič, rojena Gec, Tomačevica)

In čeprav daleč od doma, je vsaka prilika dober trenutek za spominsko fotografijo, en lep pozdrav na Kras iz Argentine!

Prva na levi stoječa je Pavla Gec (r. 1937).

(Fotografijo hrani Zvonka Simčič, rojena Gec, Tomačevica)

V časopisu Prosveta, december 1937, preberemo, da je 20. 10. 1937 z motornikom Oceania v Argentino odpotoval Franc Novak iz Tomačevice na Krasu.

V sredini stoječ: Anton Gec, 1900-1945 Tomačevica.

(Fotografijo hrani Zvonka Simčič, rojena Gec, Tomačevica)

Drugi otroci Antona Geca, **Romana in Marijo Gec** sta si ustvarila vsak svojo družino v Tomačevici. **Pavla Gec** se je preselila v Argentino, kjer si je tudi ustvarila družino.

Romana, Pavla, Marijo in Franc Gec (pred 2. sv. vojno)

(Fotografijo hrani Zvonka Simčič, rojena Gec, Tomačevica)

V sredini: **Anton Gec**, (1900-1945). Njegovo ime je, med drugimi, vgravirano na plošči spomenika NOB v Tomačevici.

Anton Gec je imel štiri otroke: **Romana** (r. 1929), **Franc** (r. 1931), **Pavla** (r. 1937) in **Marijo** (r. 1941).

Marija Gec nam je pripovedovala, da je imel Anton brata, ki se je vrnil domov iz Italije leta 1927. Ker v domači vasi Tomačevici ni bilo dela, se je izselil v Argentino.

Vojak Franc Gec, rojen leta 1931 v Tomačevici, (po 2. sv. vojni)

(Fotografijo hrani Zvonka Simčič, rojena Gec, Tomačevica)

Ker je kraško območje med vojnama spadalo pod Italijo, so fantje vojaški rok služili v italijanski vojski v raznih mestih od severne do južne Italije.

Po podatkih iz časopisa Goriška straža je **Franc Gec (r. 1902)** iz Tomačevice služil skupaj z drugimi slovenskimi fanti, v 1. grenadirskem polku 12. stotnije strojnih pušk. Za mlade moške, ki so bili tako daleč od doma, ni bilo lahko sporočiti sorodnikom, da so v redu ali da pogrešajo starše in prijatelje. Zato so pošiljali pozdrave in voščila za božič ter novo leto preko časopisov.

Rm. Zavedni slovenski fantje v Rimu, dodeljeni prvemu grenadirskemu polku 12. stotnija strojnih pušk, voščimo vsem zavednim Slovincem in Slovenkam, vesele božične praznike in obenem srečno novo leto, ter ključemo: Bog živi slovensko zemljo! Pišlar Andrej, Godovič; Kandus Alojz, Vrtovin; Plahuta Jožef, Batuje; Nusdorfer Franc, Vipava; Habe Franc, Črni vrh; Gec Franc, Tomaževica; Kompara Albert, Lokavec; Miklavčič Edvard, Hlevnik; Travanja Anton, Trenta; Figel Franc, Oslavje; Vidmar Avgust, Folk; Vrh Jožef, Bisterca; Cerkenik Anton, Povir; Prodan Franc, Buzet; Sinkovec Julij, Idrija; Brajkovič Ivan, Buzet; Vodopivec Mišel, Radonovavas; Rumac Peter, Leprinac; Pletikos Ivan, Marčana; Mahnič Edvard, Dolina; Furlanič Alojzij, Škofija, Licul Jožef, Šumber; Mungerli Franc, Sv. Lucija. — Kadar v tujino te zapelje pot, se še le zaveš, kako gorak je domači kot!

(Goriška straža, 20. december 1922)

Pozdravi fantov - vojakov

Slovenski fantje 5. alpinskega polka, 37. čete v Pallanzi na Pijemonteškem pošiljajo vsem v domovini, posebno pa »Goriški Straži«, ki jim lajša marsikako bridko uro, fantovske pozdrave. Prav željno pa pričakujejo, da jih pride letnik 1905. kmalu odrešit. — Peršolja Ernest, Imenje; Velišček Rafael, Medana; Kavčič Anton, Lipa; Buda Vincenc, Tomaževica; Perdec Alojz, Korič; Kobal Franc, Sv. Križ in Novak Pavel, Godovič. —

Slovenski fantje - orožniki v Istri pošiljajo pozdrave vsem čitateljem »Goriške Straže«, staršem, bratom, sestram, dekletom in vsem zavednim slovenskim fantom. — Markulin Andrej iz Miškega pri Kanalu, Bajc Karol iz Skrilj pri Ajdovščini, Koruza Viktor iz Gaberji na Vipavskem.

(Goriška straža, 23. maj 1925)

“ ... Kadar v tujino te zapelje pot, se še le zaveš, kako gorak je domači kot! ”

Franc Buda, služil v italijanski vojski, 1939.

(Fotografijo je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

Fantje so služili tudi v italijanski mornarici. Pluli so predvsem na ladjah italijanske trgovske in vojne mornarice.

(Vir: 3Kronika, Nadja Terčon: "Po srcu so ostali Kraševci" Kras, Kraševci in morje,)

Zadaj levo: Alojz Furlan (r. 1922) partizanski pomorščak. Fotografija je nastala leta 1943

(Fotografijo hrani Zmago Furlan, Tomačevica)

Drugi od desne stoječ je Adolf Furlan (r. 1906). Fotografija je nastala v Marseillu, Francija, kjer je bil vojni ujetnik, po kapitulaciji Italije leta 1943.

(Fotografijo hrani Tatjana Furlan, Tomačevica)

Slovenski fantje v italijanski vojski (leta 1943). V zadnji vrsti, tretji iz desne, vojak Edvard Ščuka (spodnji Polunov) iz Tomačevice, ki je padel v Dovcah 2. februar 1944

(Fotografijo hrani Ivo Mesar, Tomačevica)

**Mladina v Tomačevici pred pilom.
Danica Bandelj-Ravbar (r. 1921), Roza Švara (r. 1920)**
(Fotografijo hrani Zmagor Furlan, Tomačevica)

Mladi fantje in dekleta v vasi so se z veseljem družili in postavljali pred fotoaparate. Kako so si predstavljali prihodnost, kaj so sanjali?

Frane Švara (r. 1925), Tomačevica, (okoli leta 1945).
(Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Kako daleč je domovina in kako blizu srca.

Nekateri ostanejo doma, dela na njivi je veliko, mladi se družijo in si obljublajo skupno življenje, se fotografirajo za spomin. Drugi se preselijo v tujino zaradi ekonomskih ali političnih razlogov. Razmere v politiki so zelo napete, zatiranje slovenskega naroda se stopnjuje.

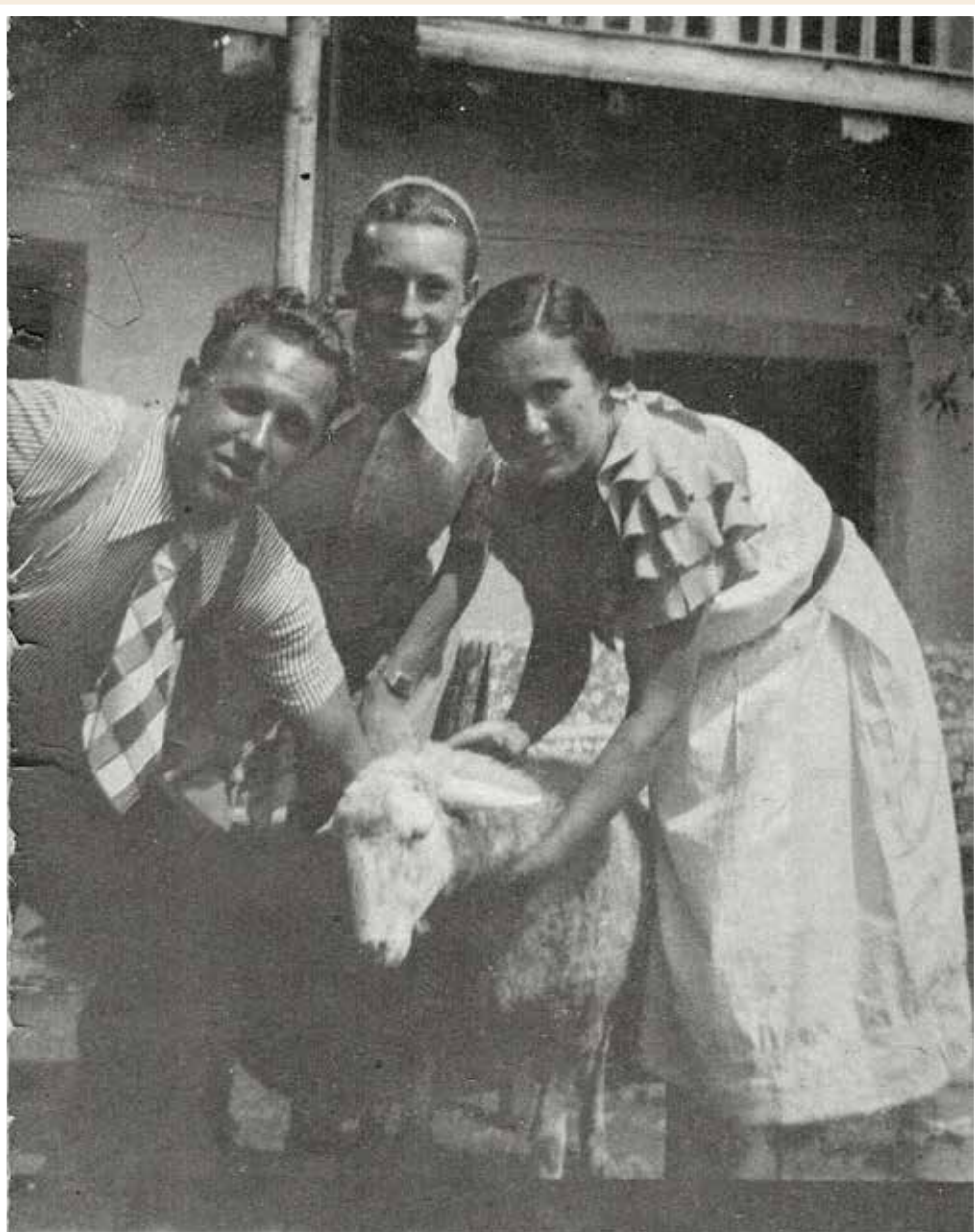
Vaščani v Tomačevici, 6.5.1939.
(Fotografijo je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

Vaščani v Tomačevici, 6.5.1939.
(Fotografijo je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

Bandelj Franc (starejši), Bandelj Franc (mlajši), Bandelj Danica, Bandelj Alojz, Bandelj Roza (vsi Martinovi) in Kukanja Franc in Buda Bernarda 6.5.1939
(Fotografijo je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

Levo: Franc Buda, desno: Bernarda Buda, pri Kožrčnih, Tomačevica 14. 8. 1938.
(Fotografijo je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

V sredini: Roza Švara, rojena leta 1920 v Tomačevici. Poročena v Trst. (Fotografijo hrani Ljubo Švara Tomačevica)

2. SVETOVNA VOJNA

Partizani. (Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Druga svetovna vojna je povzročila veliko gorja. Mnogi tomačevljanski fantje in dekleta so se pridružili **partizanom** v skupnem boju proti okupatorju in v le-tem nekateri izgubili življenja. Po kapitulaciji Italije leta 1943 Primorsko zasede Nemčija.

Vaščani v Gabrovici leta 1944. Tri dekleta iz Tomačevice, ki so po požigu vasi ostale doma: Danica (Bandelj) Ravbar (r. 1921), Rina Grbec in Ema Kukanja. (Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Že v letu 1941 so se zbirale skupine mladincev po Krasu, zlasti v Škrbini, Tomačevici in Opatjem selu. Povezani so bili s skupino v Renčah v Vipavski dolini. Duša tega gibanja je bil zlasti **Anton Šibelja Stjenka** iz Tomačevice, ki je iz starih avstrijskih granat in bomb izdeloval nove partizanske bombe. Ta kraška skupina je že leta 1941 opravila prve poskuse sabotažnih akcij na železnici, telefonu, brzojavu in na električnih vodih.

Leta 1942 je bila pod poveljstvom **Antona Šibelja Stjenke** oblikovana **Kraška četa**.

(Primorski dnevnik, 18.7.1953)

“Nekdaj z bolestjo smo v sebe zaprli svoje ponižanje, svoje gorje, krik maščevanja na ustnih zatrli, ga zakopali globoko v srce.”

"Vstala Primorska", besedilo Lev Svetek-Zorin

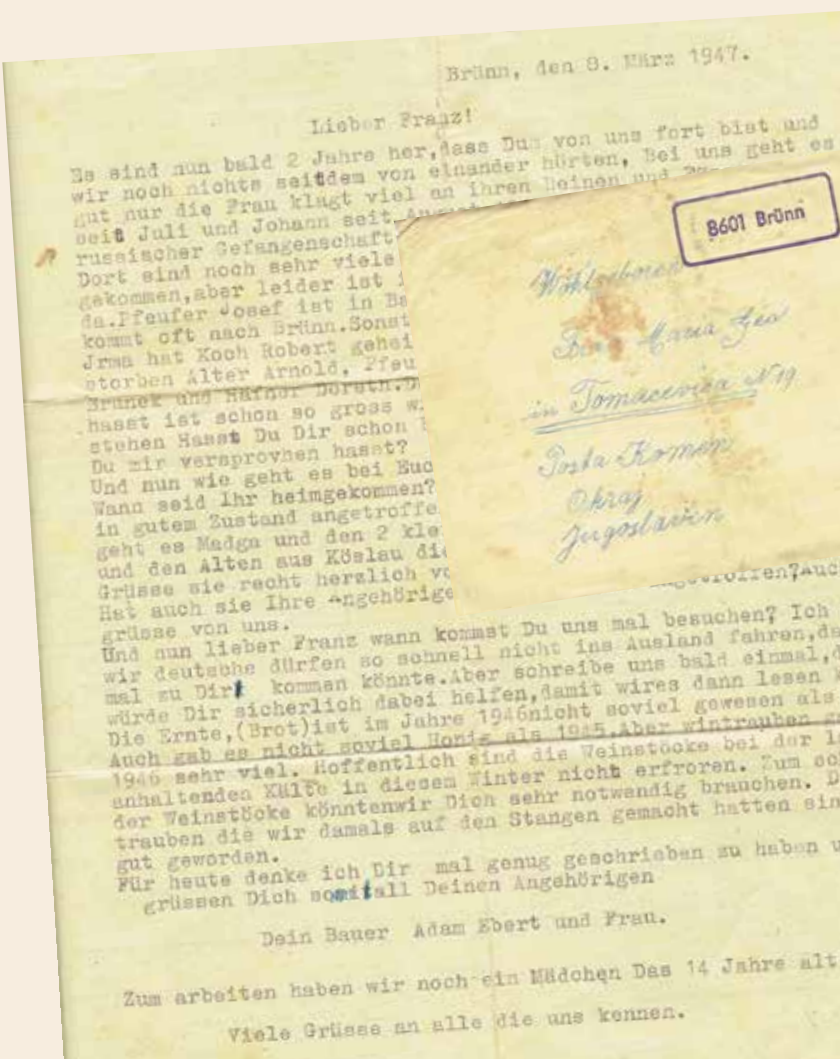

(Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Buda Anton-Tonče, rojen leta 1921, ranjen v napadu v Dovcah 2. 2. 1944 in pokopan 5. 2. 1944 v Tomačevici (Fotografijo hrani Lučka [Kukanja] Rudež)

Dne 2. 2. 1944 so partizani napadli kolono Nemcev in Italijanov v Dolcah, za kar se je okupator maščeval in 15. februarja 1944 požgal vasi Tomačevica, Komen, Mali dol, Rihemberk ter prebivalstvo izgnal v internacijo v Nemčijo.

Vojak Franc Gec, rojen leta 1931. (Fotografijo hrani Zvonka Simčič, rojena Gec, Tomačevica)

Med izgnanimi vaščani iz Tomačevice je bil tudi mladi **Franc Gec**, odpeljan v Nemčijo, k Adamu Ebertu, kmetu blizu mesta Brunn. Leta 1947 dobi Franc pismo od kmeta Adama. V nemščini piše kako so žena in otroci, se mu zahvali za njegovo delo in pomoč pri obdelovanju trt. Svetuje mu, naj si kupi čebele in začne s pridelavo medu. Pozanima se o stanju njegove družine in izraža željo da bi se en dan srečali, ampak pot je dolga in razmere niso še najboljše. Besede so prijazne, človeške. Franc Gec je imel srečo... Žal kmet Adam ni še vedel, da je bil Francev oče, Anton, pogrešan že nekaj let. Anton Gec je bil partizan in dal svoje življenje za svobodo in neodvisnost, tako piše v spomenici iz leta 1950.

Spomenica za Antona Geca, 29. november 1950 (Hranita Zvonka Gec-Simčič in Milan Simčič, Tomačevica)

Brunn, 8. marec 1947

Dragi Franc, Skoraj dve leti sta šle mimo odkar sva se slišala. Pri nas gre drugače ker dobro, samo žena trpi zaradi svoje noge in stopala. Fritz je doma že od julija in Johann od avgusta 1945. Oskar je še zmeraj v ruskem ujetništvu, uspel nam je že štirikrat pisati. Tam je še zmeraj veliko nemških vojakov. Vanda je tudi prišla domov, vendar je žal njena hiša pogorela. Hafner Josef je še zmeraj tam. Pfeufer Josef je v Bambergu pri ameriških vojakih in pride pogosto k nam. Drugače se je v vasi dosti spremenilo. Irma se je poročila z Robertom Kochom. Tudi veliko starejših ljudi je umrlo, Alter Arnold, Pfeufer Wilhelm, stara gospa Pfeufer pri Bruneku in Hafner Doreth. Češnja katero si posadil v vrtu je že velika kot človek in tukaj raste tebi na spomin. Si se že kupil čebele kot sem ti predlagal in ti meni obljubil? In kako pa je z vami? Ste dobro prišli domov? In kdaj ste prišli domov? Si ponovno srečno srečal tvojega očeta? Kako ste vsi, kako je Magda in kako sta dva mladeniča? Kako je visoka Roza, in starejša iz Koslaua ki sta nas enkrat obiskala? Vse lepo pozdravi z naše strani. Kako so Rozina in njena otroka? So tudi njeni svojci vsi zdravi? Tudi njih lepo pozdravi. In zdaj dragi Franz, kdaj nas boš prišel obiskati? Mislim, da mi Nemci ne smemo tako hitro potovati v tujino, da bi te lahko obiskali. Ti nam kar piši, zagotovo ti bo Rozina pomagala, tako da bomo lahko prebrali tvoje pismo. Žetve (kruh) leta 1946 ni bilo toliko kot v letu 1945. Tudi meda ni bilo toliko kot v letu 1945. Grozdja je pa bilo v letu 1946 zelo veliko. Na srečo trte niso zmrznile, kljub dolgi in mrzli letošnji zimi. Za obrezovanje trte bi te nujno rabili. Trte, katerim sva takrat vkopala kolce, ni dobro uspelo. Za danes mislim da sem ti dovolj napisal in lepo pozdravi vse svoje. Tvoj kmet Adam Ebert in žena. Za delo imamo še eno dekle staro 14 let. Lep pozdrav vsem ki nas poznajo.

15. FEBRUAR 1944

Tomačevica je bila 15. 2. 1944 skoraj v celoti požgana in domačini izgnani v internacijo v Nemčijo.

Večina se jih je vrnila leta 1945 s trpkimi spomini.

Ruševine, požig hiše v Tomačevici, 1944.

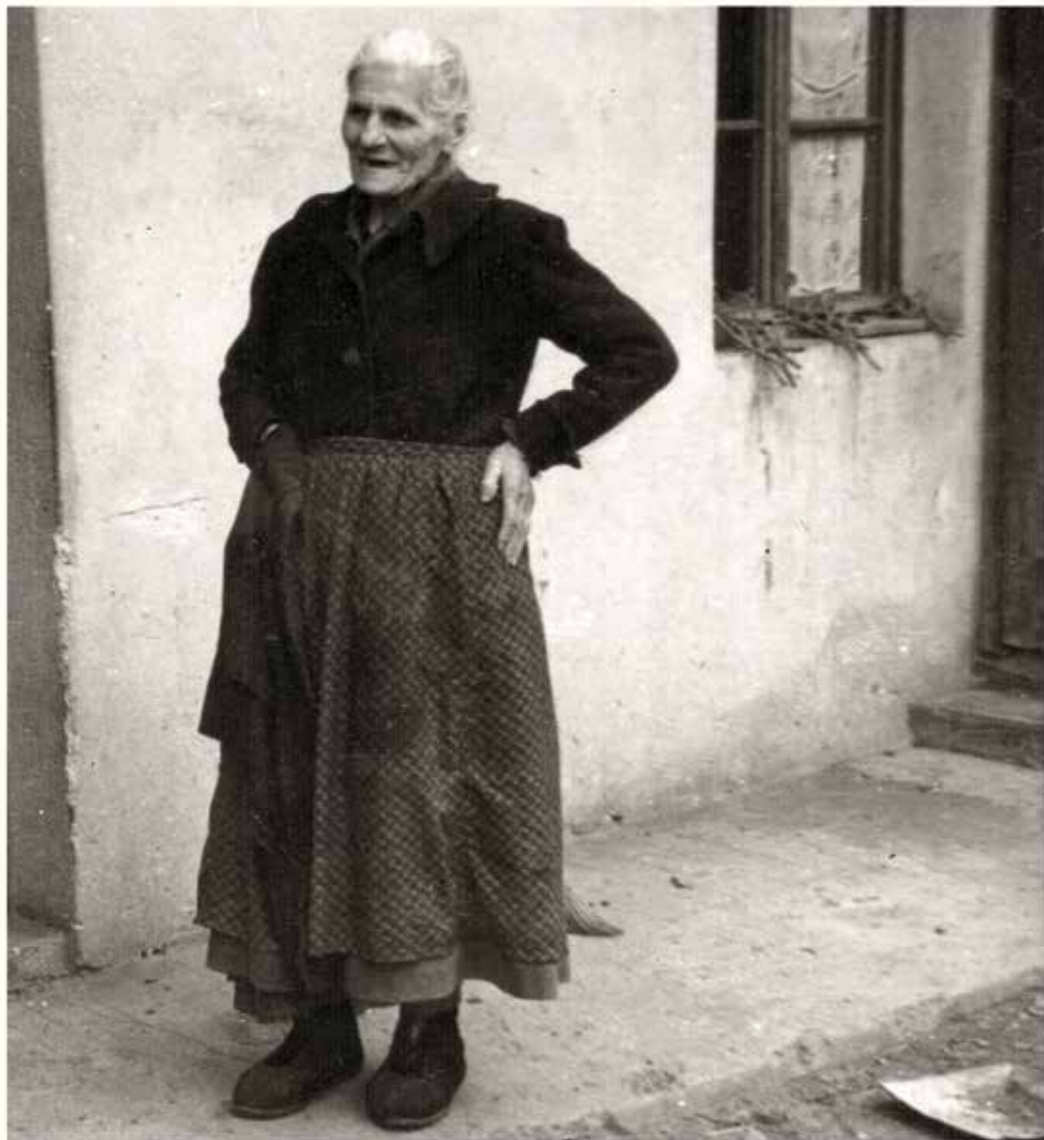
(Fotografiji hrani Muzej Nove Zgodovine Ljubljana)

S slepo nono v izgnanstvo

"Tistega dne so bili otroci doma sami s slepo nono in so tako tudi morali v izgnanstvo: najstarejši Edi, sestri Dragica in Nada, skupaj z nono Marijo Ščuka. Kljub slepoti je nona mnogim pomagala in jim dajala poguma, ki so ga vsi tako potrebovali".

Po pripovedi Dragice Mesar, rojene Ščuka, iz Tomačevice 14.

(Vir: Iz požganih domov v izgnanstvo, knjigo hrani Lučka [Kukanja] Rudež)

Nona Marija Ščuka, Tomačevica

(Fotografijo hrani Ivo Mesar (r. 1953), Tomačevica)

Ruševine, požig hiše v Tomačevici, 1944.

(Fotografiji hrani Muzej Nove Zgodovine Ljubljana)

Jesen 1944 – konec šolskega pouka v šoli v Tomačevici zaradi II. svetovne vojne

Požgana hiša v Tomačevici, 1944.

(Fotografiji hrani Tatjana Furlan, Tomačevica)

Ruševine, požgana vas Mali Dol, leta 1944.

(Fotografijo hrani Sabina Godnič roj. 1921, Komen)

Pisma iz Naše Primorske

Naš rojak Rudi Kukanja je prejel od svojega očeta pismo, mož je star sedemdeset let in piše sinu sledeče:

Nabrežina 4 avgusta 1945.
Sporočam Ti da še živi in zdrav, jaz mama, Poldi in otroci.

Nam doma je vse zgorelo, bo kmalu dve leti od kar je zgorel Mali Dol, stanovali smo šli v Tomačevico, Matilda Petelinjeva nam je dala stanovanje. Potem pa, ko je zgorela Tomačevica so nas vsih odvedli v Nemčijo v koncentracijsko taborišče, od tam so nas porazdelili po raznih delih, mi smo opravljali pri kmetih težka dela in skoraj zastoj, niso imeli nobenega usmiljenja do nas. Bili smo na bavarskem blizu Nürnberga, to mesto je vse v razvalinah, na tisoče ljudi je tam zakopanih. Na dan 24. aprila 1945 je prišla sem ameriška vojska z velikansko silo katere si ni moglo predstavljati, tukaj so se vsi mirno podali kakor ovce, od strahu so Nemci trepetali in razobesali bele zastave.

Ameriške vojaške oblasti so dale takoj ukaz da ne smemo več delati za nemške kmete. Potem so nas odvedli v

neko veliko vojašnico v mesto Anspau, kjer smo ostali dva meseca in pol, delali nismo nič, nakar so nas pripeljali domov v naše kraje.

Po naših krajih je vse zapuščeno, nobeden nas ne pozna, ne vemo kaj bo z nami. Tukaj je angleška vojska in se do danes ne ve komu bo pripadala Primorska.

Začasno stanujemo v Nabržini pri bratu Jožefu, potem bomo šli na Brje k stricu Lojzemu. Pri nas je vlika suša, se bo malo pridelalo, berčiti tudi ne bomo mogli. Draginja je velika; slanina, olje, maslo, stane po tisoč in več lir kg.

Ako se to ne popravi bo velika lakota, za katero že danes ljudje umirajo.

Prej ko so zažgali fašisti Malidol sem bil pod ključem v Trstu (via Coronco) saj veš kaj je tam, to bomo še pisali kaj in kako so fašisti postopali z nami. Sedaj se nahajam brez ničesar, na cesti pod milim nebom.

Prosim tebe, Karlota in Viktorja, da vam je moglo nam pomagati v tej grozni potrebi.

Sprejmi mnogo pozdravov od Očeta in matere.

DOMINIK.

(Vir: "Pravica", Buenos Aires, 20. novembra 1945, Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si)

V IZGNANSTVU

Danica Kukanja, njeni starši Julija in Jožef ter Nada so tudi bili odpeljani iz Tomačevice v Nemčijo. Živel so v barakah. Delali so v pivovarni "Eder Bräu" v Grossosteim, na Bavarskam.

Gospodarjeva družina pri kateri so delali v tovarni piva EderBrau, Grosstheim, od leta februar 1944 do leta 1945.
(Fotografijo in razglednico hrani Ema Ban, Tomačevica)

Slovenske ženske so bile cenjene kot pridne in delovne. Delale so v tovarni, pivovarni ali na večjih kmetijah. Čeprav je bila večina gospodarjev prijaznih, je bil strah stalno prisoten. Niso bili prijetni časi.

Jožef, Danica in Julija Kukanja v Nemčiji leta 1944-45

(Fotografijo hrani Ema Ban, Tomačevica)

"Skupinska slika pred leseno barako, v kateri smo živeli, 1944. Bili smo Slovenci, Rusi in Poljaki". Na levi: Danica in Nada Kukanja, (ženska v sredini neznana), otroka Lučka Kukanja in pastir Marijo, v sredini: Frenca Kožerjeva, zadaj: Jožef in Julija Kukanja.

(Fotografijo hrani Ema Ban, Tomačevica)

V Nemčiji ob koncu vojne leta 1945. Z leve: Danica Kukanja, Nada Kukanja, Lučka Kukanja (2 leti 9 mesecev), Julija Kukanja, Jožef Kukanja. V sredini pastir Marijo.

(Fotografija je prispevala Lučka [Kukanja] Rudež)

PO 2. SVETOVNI VOJNI

Kraševce je v internacijo spremljal komenski duhovnik in dekan Viktor Kos (1899–1987). Prostovoljno se je pridružil nesrečnim faranom. Po vrnitvi iz izgnanstva je bila vas Tomačevica skoraj vsa uničena, ampak prebivalci so s pomočjo zavezniške anglo-ameriške vojske začeli z obnovo domačij.

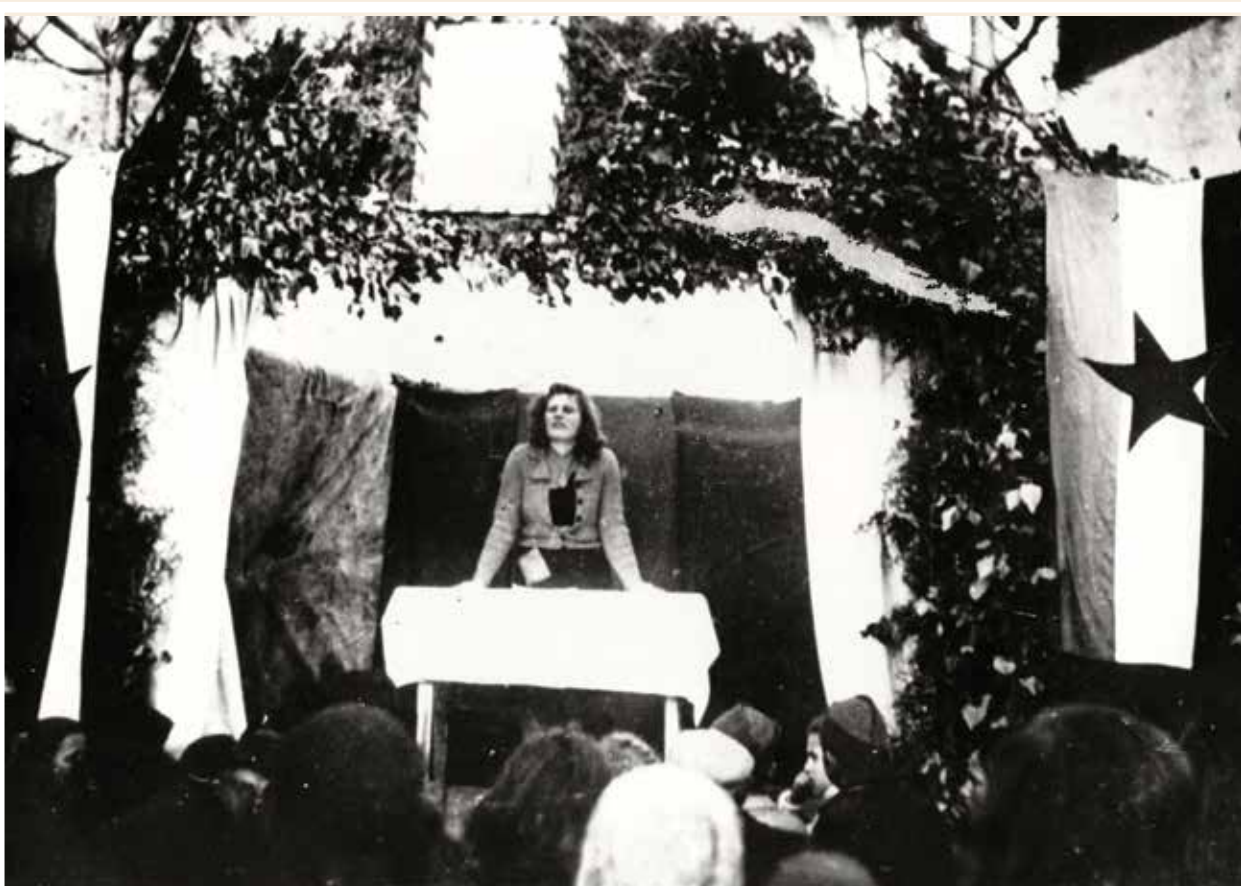
Obletnica vrnitve iz izgnanstva. Leta 1946

(Fotografijo je prispevala Sabina Godnič, Komen)

Dekan Kos v Tomačevici, obletnica vrnitve iz izgnanstva. Leta 1946. V ozadju je kapelica, na katerem mestu danes stoji vaški dom.

(Fotografijo je prispeval Zmago Furlan, Tomačevica,)

Obletnica požiga vasi, Tomačevica 1946

(Fotografijo hrani Goriški muzej, Nova Gorica)

Iz Tomačevice je bilo 15.2.1944 izgnanih v Nemčijo **129 oseb** (62 žensk, in 30 moških).

V internaciji jih je 12 umrlo, 12 jih je ostalo v okoliških vaseh ali mestih.

Največ so bili stari med 61 in 80 leti, nad 80 let sta bila dva. Med otroki jih je bilo 35, starih med 2 in 15 let.

(Vir: Iz požganih domov v izgnanstvo, knjigo hrani Lučka [Kukanja] Rudež)

Po drugi svetovni vojni in po vrnitvi iz izgnanstva dela ni bilo. Bila je revščina. Zraven kmetijstva in živinoreje, so si morali domačini poiskati druga dela, tako so prišli do denarja za nakup drugih živil in osnovnih potrebščin.

Albina in Ivanka Petelin na dvorišču pred hišo, (po 2. sv. vojni)

(Fotografijo hrani Zvone Petelin, Tomačevica)

“
**Do leta 1970 je imela
moja mama letno
tri legla prašičkov za
nadaljnjo prirejo.
Prašiče smo imeli za
hrano.**”

(Pripovedoval je Zvone Petelin, Tomačevica)

“
**"Ker ni bilo denarja
so ženske prodajale
meso in izdelke v
Italiji, z denarjem se
je kupil traktor"**”

*(Pripovedovala je Zvonka Simčič
rojena Gec, Tomačevica)*

"Matrali smo se, da smo preživel, da smo kakšen sold
napravljali. In ker je bila tam meja smo nesli enkrat na teden na
uni kraj robo. Šli smo s kolesom, nič ni bilo ... je bila revščina.
Nabiralo se je rož, prodali smo jajce in zelenjave. Prodali smo
po hišah.
Na njivi smo posejali žito, ajdo in želi vse na roke in spravli na
skedenj.
Ena ženska je nosila mleko v Trst, ma ne vem katera je bila"

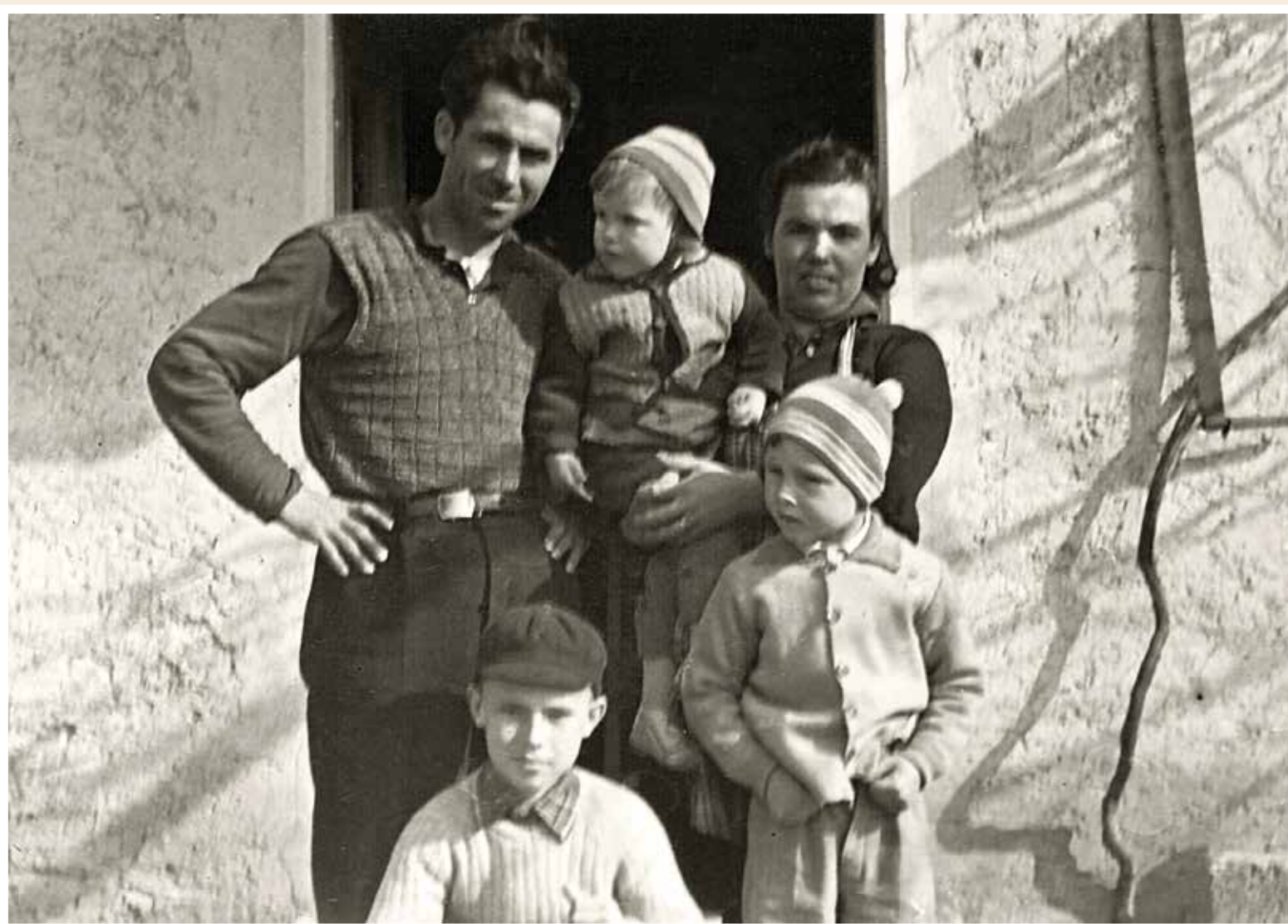
*(Pripovedovala sta Berta in Ladi
Dugulin, Tomačevica)*

Ženske nosijo mleko v Trst, leta 1956.

*(Fotografiji: Fototeka, odsek za zgodovino in
etnografijo pri Narodni in študijski knjižnici, Trst)*

Ker dela ni bilo, so imeli kmetje druge postranske dejavnosti. Žgalo se je apno za obnovo hiš, gojilo se je sviloprejko in nabiralo borovo smolo za prodajo.

Aleksander Ščuka, Valerija Ščuka (rojena Huselj 1927) in njuni trije fantje: Bogdan, Marijan in Goran Ščuka, pred lastno hišo, leta 1963-1964. (Fotografijo hrani Goran Ščuka, (r. 1962), Tomačevica 25)

Aleksander Ščuka, po domače *Sander*, rojen 24. oktobra 1924 pri *Skoničarjevih*, Tomačevica 25, je nekaj časa delal v Tomačevici kot pomočnik na kmetiji. Ko si je prihranil dovolj denarja, si je kupil kolo in šel delat kot strojnik v kamnolom pri Koprivi, kjer je z žično žago žagal kamen *na placu*. Potem je žagal kamen v kamnolomu v Gabrovici; tam je žično žago tudi sam postavil. Nekaj časa je delal tudi v kamnolomu pri Hruševici.

(Vir: Kraški kruh, Božidar Premrl, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016)

“**"Iz 50-60 kokonov sviloprejke sem dobil toliko, da mi je mama kupila ene japonke ... ma ker tle ni bilo ašfalta, so tiste japonke v enem tednu razpadle"**

Pripovedoval je Bogdan Ščuka, (r. 1952), Tomačevica, 30.4.2021

Ženske so tudi delale doma in na njivah, nekatere so se zaposlile na večjih kmetijah kot pomočnice ali so šle čez mejo iskati delo.

Valerija Ščuka je znala zelo dobro šivati. Poznali so jo po celem komenskem krasu in si pri njej popravljali ali šivali nove obleke, navadne, delovne in poročne. Aleksander in Valerija sta imela tri fante.

Še danes se Goran Ščuka spominja, kako sta mu mama in tata sestavljala čevlje iz gume in platna.

Kamnosek Gabrijel Jeram iz Štorij nam je povedal, da so včasih nabirali zelene liste ruja, jih posušili in prodali za izdelavo barve. Včasih so imele hiše na Krasu zelene škure in svetlo zelene fasade.

"Ženske smo bile pastirice, smo delale v njivi, moški so šli drugam iskati delo, če je bila kakšna prilika za zaslužek. V vasi smo bili vsi povezani, vsi smo se poznali"

(Pripovedovala je Marija Gec, (r. 1933) Tomačevica)

"Mladi nismo šli študirati, najprej smo bili pastirji, potem smo bili mizarji, zidarji, in kovači"

(Pripovedoval je Silvan Rudež)

"Po vojski ni bilo enostavno, dokler niso začeli zidati v Komnu podjetje Aluminij leta 1957-1958. Takrat so se začeli boljši kajti "

(Pripovedovala je Marija Gec, (r. 1933), Tomačevica)

Leta 1957-1958 se je začelo v Komnu graditi podjetje Aluminij, ki je omogočilo zaposlitev številnega prebivalstva komenskega krasa.

V sredini Marija Mesar, pred hišo z novim *fičotom*, (okoli leta 1960).

(Fotografijo hrani Ivo Mesar Tomačevica)

Ljubo Švara na borjaču z novim *fičotom* od žlahte iz Trsta, (okoli leta 1960).

(Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Bogdan, Marijan in Goran Ščuka, pred novim *fičkotom*, (leta 1970-1972).

(Fotografijo hrani Goran Ščuka, Tomačevica)

Od konca 60. let se socialno stanje začne izboljševati. Vojna je daleč zadaj, vsi upajo v boljšo prihodnost.

Blagostanje prinese nov pomemben dogodek v družini, **avtomobil**. Gibanje, nove delovne priložnosti, več denarja. Kako ponosno smo se fotografirali pred novim avtom! Začnejo se zidati nove hiše, prenavljajo se porušene stavbe. Dela je dosti in veselja tudi.

PUSTOVANJE V VASI

Pustovanje v Tomačevici, (leta 1964 - 1966), na harmoniki Silvan Rudež (r. 1943) (Stršinov), na bobne Alojz Bandelj.

(Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Pustovanje v Tomačevici, (leta 1964 - 1966)

(Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

"En teden prej je bil pustni sestanek. Odločitev je bila kdo bo kaj. V zvezek se je napisalo naloge. Vaški pust je bil prikaz svatbe, bila je nevesta in ženin. Pole so bili priče, ožje sorodstvo, otroci in svatje. Pole je bil zraven hudič, ki je preganjal otroke. Svatba je tako hodila po hišah, bili smo vsi skupaj. Ponavadi je bil en harmonikaš, ki je vodil, če ni bil iz Tomačevice smo ga pripeljali iz druge vasi. Dobili smo darovanje, par jajc, klobase in vino. Denarja ni bilo. Končalo se je pri Adolfu (Furlan), posodil je prostore za ples in za jest. Tudi *pri Švarovih* (Kovačič) se je dosti praznovalo, ker ni bilo vaškega doma".

(Pripovedoval je Goran Ščuka (r. 1962), Tomačevica, po spominih svojega otroštva, leta 1969-1970).

"V zimskih mesecih smo plesali v zaprtih prostorih. To je bila lahko dvorana ali pa gostilna. V Tomačevici smo ob pustu ali poroki plesali v gostilni pri *"Švarovih"*.

Gostilničarka Rozina Kovačič je bila zelo prijazna in ustrežljiva.

(Napisala je Lučka [Kukanja] Rudež.

Pustovanje v Tomačevici, v gostilni pri "Švarovih", leta 1964-1966

Na fotografiji: Darjo Bandelj, Stano Šibelja, Edvin Kukanja, Benjamin Buda, Danilo Kovačič, Emil Lozej, Edi Ščuka, Srečko Verč.

(Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Pust je bil najbolj pričakovan in priljubljen dogodek v vasi. Pustovanje je eden izmed najstarejših ljudskih običajev, ki izvira iz časov pred krščanstvom. Pust preganja zimo in časti pomlad, ko zemlja spet rodi. Praznovalo se je po celi vasi, po cesti, na borjačih, v gostilnah in po hišah.

Pustovanje v Tomačevici, (leta 1964 - 1966)

(Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

Pustovanje v Tomačevici, (leta 1964 - 1966)

(Fotografijo hrani Neva Petelin (r. 1946), Tomačevica)

Pustovanje v Tomačevici pri Kodričkenih, (leta 1964 - 1966) (Fotografijo hrani Ljubo Švara, Tomačevica)

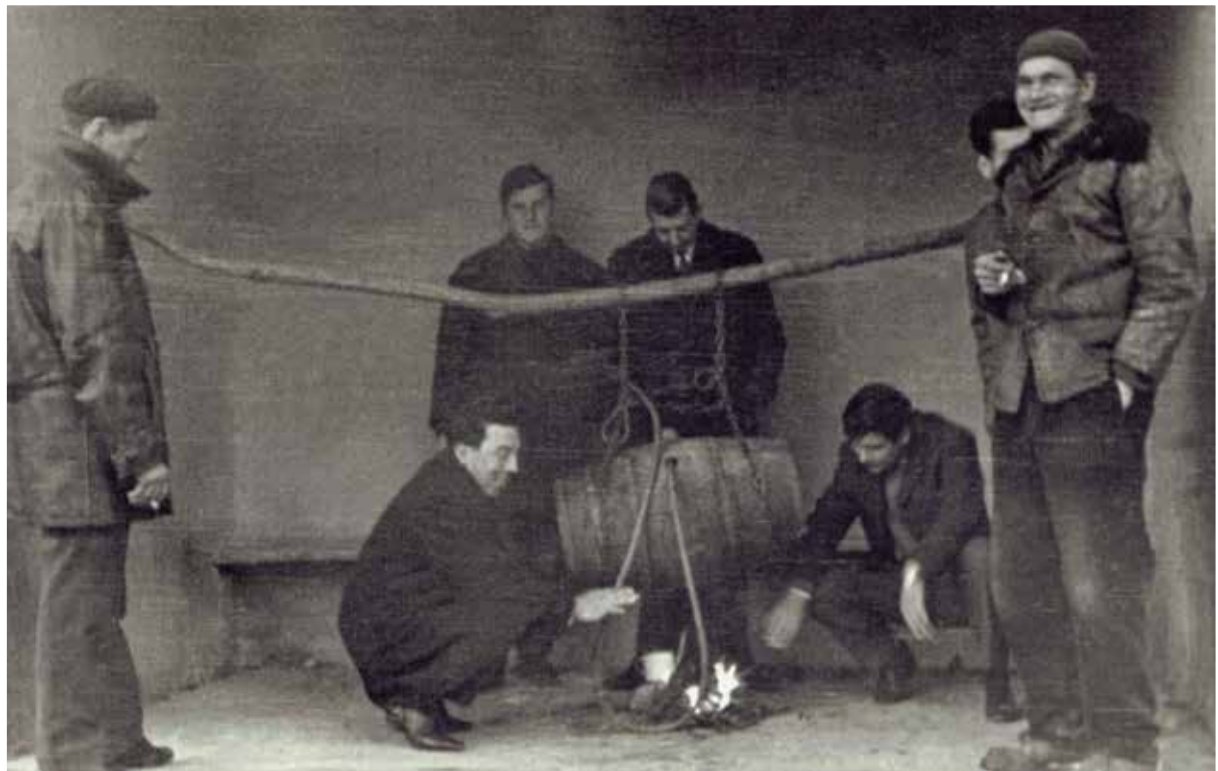

Pustovanje v Tomačevici, (leta 1964 - 1966)

(Fotografijo hrani Neva Petelin (r. 1946), Tomačevica)

PRVA AVTOBUSNA POSTAJA

Leta 1959-1960 se je v Tomačevici zgradila avtobusna postaja. Nahajala se je med današnjim pilom in Avto hišo Štolfa.

Druženje pri avtobusni postaji v Tomačevici.

“Avtobus se je vozil iz Gabrovice. Ropotal je, in dvignil veliko prahu, ker je bila makadamska cesta”

(Spomni se Goran Ščuka, (r. 1962), Tomačevica)

OSEBNOSTI

Anton Šibelja Stjenka se je rodil 21. aprila 1914 v Tomačevici. Umrl je v bitki 1. aprila 1945, v Gorenji Trebuši, Gačnik. Bil je narodni heroj, partizanski borec in vojaški poveljnik.

Vodil je več sabotažnih akcij, med katerimi je najbolj znan napad na motorizirano kolono (2. februar 1944) v Dovcah med Branikom in Komnom, v katerem je padlo 31 nemških policistov in 50 italijanskih fašistov.

Maja 1944 je postal poveljnik Kosovelove brigade. Junija 1944 je bil ranjen med boji v Baški grapi in po okrevanju je postal poveljnik Dolomitskega odreda.

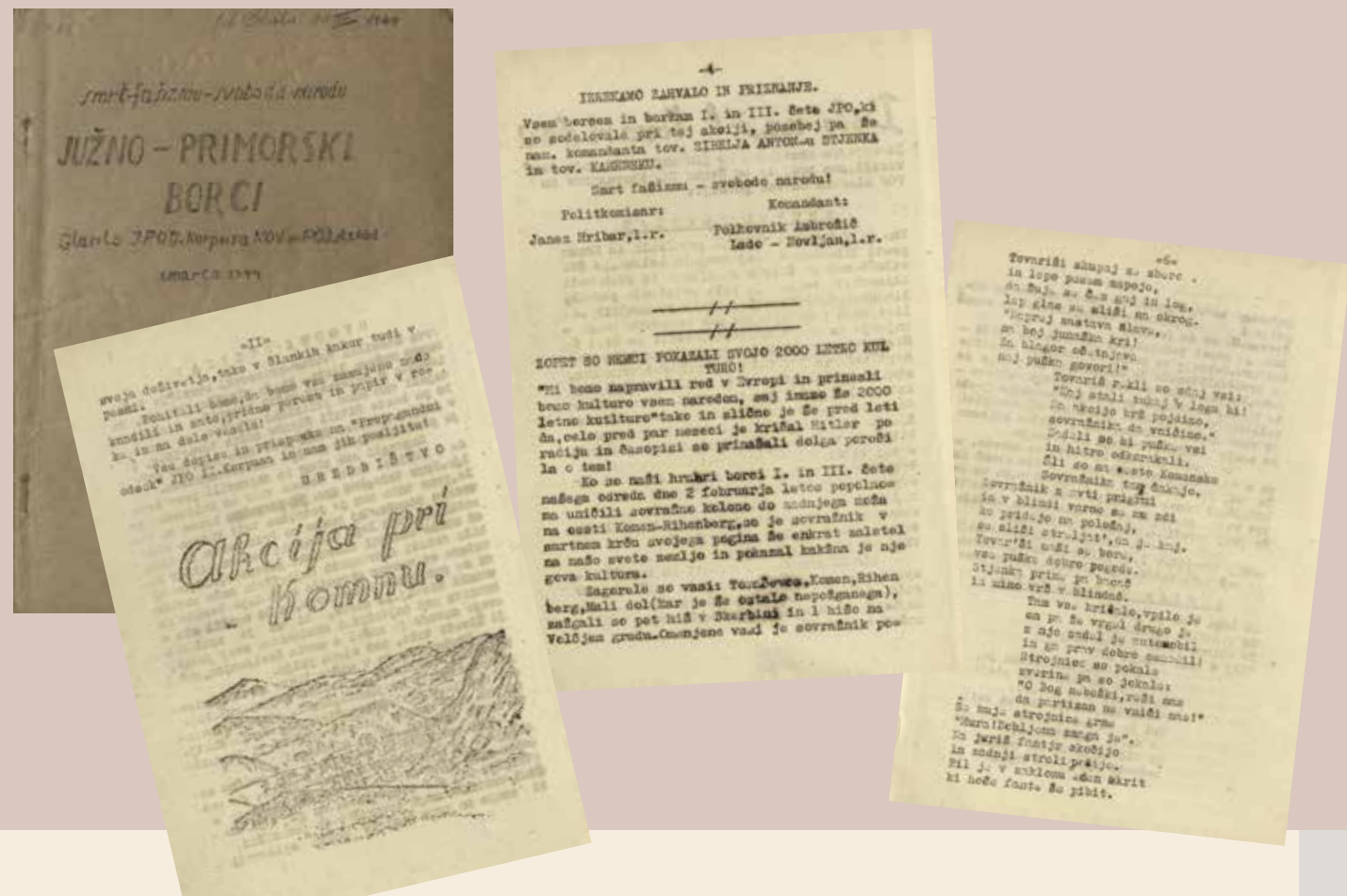
Ko je bil odred kasneje razpuščen, je postal vodja partizanskih delavnic IX. korpusa in dosegel čin majorja.

Znan je tudi po svojih orožarskih izumih.

Padel je med boji z Nemci nad Gačnikom.

14. decembra 1949 je bil proglašen za narodnega heroja. V Tomačevici, na njegovi rojstni hiši, je postavljena spominska plošča in na Trstelju je po njem poimenovana planinska koča. V Komnu so mu postavili spomenik in po njem poimenovali osnovno šolo.

Kip Antona Šibelja Stjenka pred šolo v Komnu
(Vir: www.primorske.si. Fotografija je obdelana)

Primorski Borci, glasilo JPO IX. Korpusa, 1. marca 1944. Letnik 1, številka 1.
(Vir: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si)

Obletnica postavitve spomenika narodnemu heroju Stjenki v Tomačevici.
(Fotografiji hrani Ana Godnič, Komen)

NOVE GENERACIJE

Na Goricah leta 1960. Danilo Kovačič, Alojz Bandelj, Oracijo Petelin. Zadaj levo: Zoran Kukanja, Edvin Kukanja.

(Fotografijo hrani Lučka ([Kukanja]) Rudež)

"Kot otroci smo se vsako nedeljo popoldne igrali v dolini, ali pri Emi (Lozej). Smo imeli en tak stol in to je bilo vse. To je bilo naše otroštvo, tipično otroško življenje. Vsi otroci smo pasli in se medtem igrali z kamenčki.

Potem, ko smo bili stari 18 let, so bili plesi v vasi ali v drugih vaseh. Šli smo s kolesi. Takrat je bilo v Tomačevici več fantov in dekleta so prišla tudi iz Kobjeglave".

(Pripovedovala je Neva Petelin, (r. 1946), Tomačevica)

Edvin Kukanja, Tatjana Šibelja Ščuka, Emil Lozej, (leta 1964 - 1966)

(Fotografijo hrani Valter Buda, Tomačevica)

"Ma tako lepo je bilo ko smo bili mladi. Enkrat nas je bilo 7 v avtu, dva sta bila v kofani. Ko smo se peljali domov, na ovinki smo šli ven v travo, kofano se je odpiral in eden je padel ven". Oracijo pa je šel ko strela na motorju, je falil ovink in je šel na rešeliko gor. Pri pustu smo se imeli tako fajn. Klapa je bila ta prava in smo take skuhali, ampak ena roka je bila zmeraj prosta za pomagati"

(Pripovedoval je Silvan Rudež, avgust 2021)

Mladi fantje iz Tomačevice, (okoli leta 1960)

(Fotografijo hrani Valter Buda, Tomačevica)

Fotografirano Na goricah pred Fakново kalono leta 1965 ali 1966.

(Fotografijo hrani Valter Buda, Tomačevica)

Začetek zidanja vaškega doma.

(Fotografijo hrani Zdravko Novak Tomačevica)

Vaški dom je bil že pred drugo svetovno vojno v Tomačevici. Leta 1944 so ga Nemci zažgali in za skoraj 30 let je vas ostala brez doma. Leta 1972 so se vaščani odločili, da ga bodo ponovno postavili. Pozidali so ga do leta 1978.

Med prvimi ki so se lotili dela so bili **Marijo Gec, Lojze Furlan, Zdravko Novak** (ki je bil takrat tudi predsednik vaše skupnosti), **Sandro Ščuka in Frane Švara**.

1966 PLES NA BRJARJU

Vaški ples je bil vesel dan in praznik za vso vas, kar je pomenilo pravo poživitev ob ustaljenem in vsakodnevnem delu na polju in doma. Oživelo je staro in mlado .. Posebno skrb so imela dekleta, ki so si pripravljala obleko za to priložnost. Nekdaj po vaseh ni bilo plesišč. Fantje so zato pripeljali v vas lesene elemente za brjar, ki je romal od vasi do vasi. Ko so elemente sestavili, je nastal lesen plesni pod, ki so ga ogradili z zelenim vejevjem. Veje so bile postavljene druga pri drugi. Dekleta so to zelenje okrasile z ročno izdelanimi rožami in trakovi iz *krep* papirja, kasneje tudi s pravim vrtnim cvetjem.

Napisala: Lučka ([Kukanja]) Rudež, Solkan 2021

Jožica Rudež, Vera Ščuka, Helena Buda, Ema Lozej, Mirko Bandelj, Srečko Verč, Albina Verč, Srečko Mihelj, Miloš Buda in Marjo Gec, (leta 1966).

Edvin Kukanja, Emil Lozej, Rado Buda, Jožef Adamič, Zdravko Novak, Milan Mesar, Anton Ščuka, Albin Petelin, Branko Petelin, Srečko Verč, Ema Lozej, Albina Verč, Jožica Rudež, (leta 1966).

Mirko Bandelj, Jožef Adamič, Silvano Rudež, druga vrsta: Emil Lozej, Edvin Kukanja, Atilij Petelin, Danilo Kovačič, Orasijo Petelin, Srečko Verč, Marko Petelin, (leta 1966).

Vaška dekleta pred plesom: Vera Ščuka, Albina Verč, Jožica Rudež, Helena Buda, Ema Lozej, Lučka Kukanja, (leta 1966).

Pred Brjarjem, prva vrsta: Emil Lozej, Rado Buda, Jožef Adamič, Mirko Bandelj. Druga vrsta: Marjo Gec, Vera Ščuka, Helena Buda, Edvin Kukanja, Ema Lozej, Albina Verč, Jožica Rudež, Orasijo Petelin. Tretja vrsta: Srečko Verč, Branko Petelin, Anton Ščuka, Albin Petelin, Zdravko Novak, Miloš Buda, Milan Mesar, (leta 1966).

"Fantje so si ogledali dekleta in so jih izbirali po svojem okusu. Približali so se dekletu in prosili za ples. Po odplesani rundi, je fant dekle pospremil do prostora, na katerem je prej bila in se ji zahvalil za ples. Tudi dekleta smo se ozirale naokrog in si včasih želele, da bi nas fant, ki smo ga skrivaj opazovale, prišel prosit za ples. Včasih se je to tudi zgodilo. Za fanta pa je bil pravi poraz, če je dekle odklonilo ples. Odšel je s povešeno glavo in opazoval, če se bo dekle odzvalo prošnji drugega plesalca. In če se je to zgodilo, je lahko dekle zašlo v nevarno situacijo. Takrat so pomagali domači fantje".

(Napisala: Lučka [Kukanja] Rudež)

(Vse fotografije hrani Lučka [Kukanja] Rudež)

KOLEGICE

Vojka Ravbar, Cvetka Švara, Darinka Bandelj, Miranda Novak, Damjana Ščuka, Lučana Adamič, (leta 1970-1973)

"Fotografija, ki sem se je resnično razveselila, mi je obudila spomine na leta osnovne šole, ki sem jih preživljala skupaj s sošolkami in drugimi kolegicami in kolegi na vasi, v Tomačevici. Na to obdobje imam zelo lepe spomine. Bili so to časi, ko ni bilo veliko avtomobilov, telefonov, ko ni bilo mobilnih, računalnikov in drugih številnih komunikacijskih pripomočkov in smo se veliko bolj družili, se pogovarjali, izmenjevali mnenja. Veliko smo bili v naravi. Pripravljeni smo si bili medsebojno pomagati, tudi pri pisanju domačih nalog, pri učenju, pri kmečkih in dnevnih opravilih. Vse to nas je združevalo in povezovalo. Vsak je v skupnost, v medsebojne odnose, prispeval kar je vedel in znal. Bolj kot tekmovalnost je bil poudarjen skupni interes. So vrednote, ki jih imaš, ki jih živiš in ti ostanejo za vedno. Na to sem ponosna".

(Napisala: Vojka Ravbar)

V Tomačevici so bile vsaj tri gostilne.

V gostilnah so se domačini družili, igrali briškolo, pili vino. Bil je prostor, kjer se je praznovalo pust, poroke ali druge obletnice.

Gostilna "Ošterija" Petelin

"Krčmar Petelin je igral na rog, ki so mu pravili "talambon" in vse je plesalo pozno v noč."

(Vir: Primorski list, 25. maja 1910)

Zraven gostilne je bila še trgovina in tabakarna.

(Pripovedoval je Zvone Petelin, Tomačevica)

Dopisnica Gostilna Petelin, Tomačevica, (leta 1923). Zgoraj: oče od Avgušтина Ščuka (*Palunni*) sedi na stolici, desno od njega je oče od Karla Petelina (*Britešni*). Spodaj desno: oče od Karla Petelina.

(Razglednico hrani Zvone Petelin, Tomačevica)

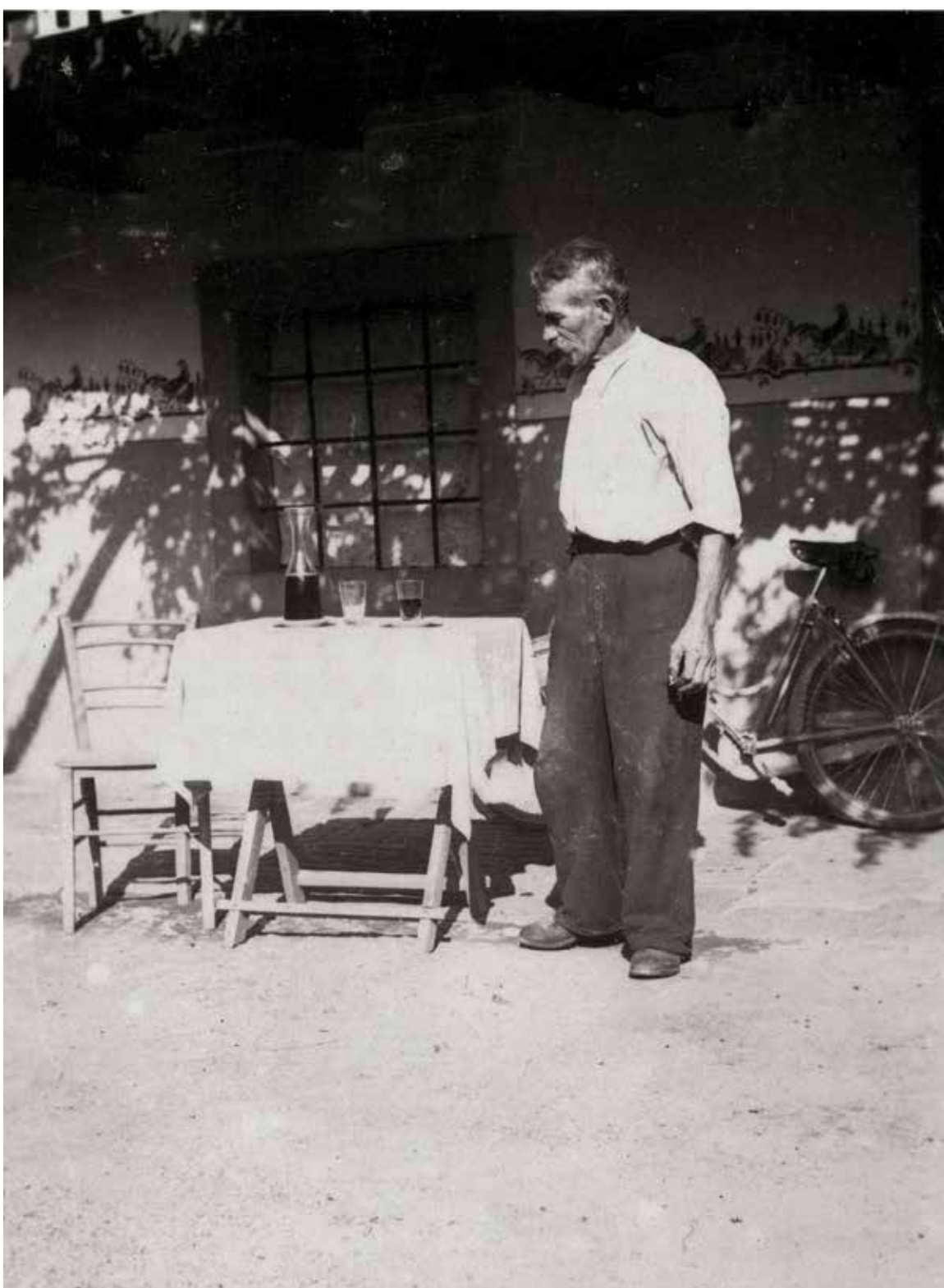
“

"V prostem času so moški igrali briškolo v vaški gostilni. Tam so včasih bili sestanki in praznovanje dneva žena 8. marca."

(Intervju Mihe Žežlina z Ireno - Emo Ban)

”

Gostilna “Pr' Gučevih”

Franc Kukanja (*Gučev*) pred gostilno, tik pred drugo svetovno vojno.

(Fotografijo hrani Ema Ban, Tomačevica)

Gostilno je odprl Jožef Kukanja *Gučev* leta 1925. Odprta je bila do leta 1947. Med drugo svetovno vojno je bila gostilna zaprta, ker je bila vas požgana. V gostilni so tudi pekli kruh in prodajali tobak. Po drugi svetovni vojni so lastniki popravili škodo na domačiji in obnovili gostilno, ki je delovala še 2-3 leta.

Gostilna *pri Gučevih* po drugi svetovni vojni. Ema Kukanja, Franc Kukanja z Edvinom, Lučka Kukanja, Julija in Jožef Kukanja.

(Fotografijo hrani Ema Ban, Tomačevica)

Gostilna Pri Dobri Kapljci “Pr' Švaravih”

Gostilna "Pri Dobri Kapljci" (domačini so rekli "pri Švaravih") je bila odprta od leta 1953 do leta 1967. V gostilni se je vsako leto praznovalo pust. Imeli so *Cockto*!

Emil Kovačič (r. 1906), Rozina Kovačič (rojena Bandelj leta 1918 v Štanjelu), z vnukinjo Natašo.

(Fotografijo hrani Danilo Kovačič (r. 1940), Tomačevica)

Domačini pred gostilno, (okoli leta 1954). Med domačini: Karlo "Jurjev", Rozina Kovačič, Miro Pečenko, Sandro in Valerija Ščuka, Danilo Kovačič, "Dreja" Petelin.

(Fotografijo hrani Danilo Kovačič (r. 1940), Tomačevica)

1968 PREUREJENA IN ASFALTIRANA CESTA

Otvoritev asfaltirane ceste, (leta 1968)

(Fotografije hrani Lučka [Kukanja] Rudež, Solkan)

V priprave za slavnostno otvoritev nove ceste je bila vključena celotna vas. Zdaj bo vožnja lažja, gume se bodo manj obrabile, hitrejši premiki iz enega kraja do drugega.

Nov avto Opel, kočija z lipicanci in narodne noše so bile velike atrakcije otvoritve. Vsi vaščani so se za to priložnost dobro pripravili, lepo se *naštimali*, nato čakali ob novi cesti, da se ta izjemen dogodek pripelje mimo vasi.

Prireditve so se potem nadaljevale v Komnu, kjer je bil kulturni spored, živinorejska razstava in razstava lovskih trofej. Seveda ni manjkalo pršuta in terana.

(Tržaški dnevnik, 3. novembra 1968)

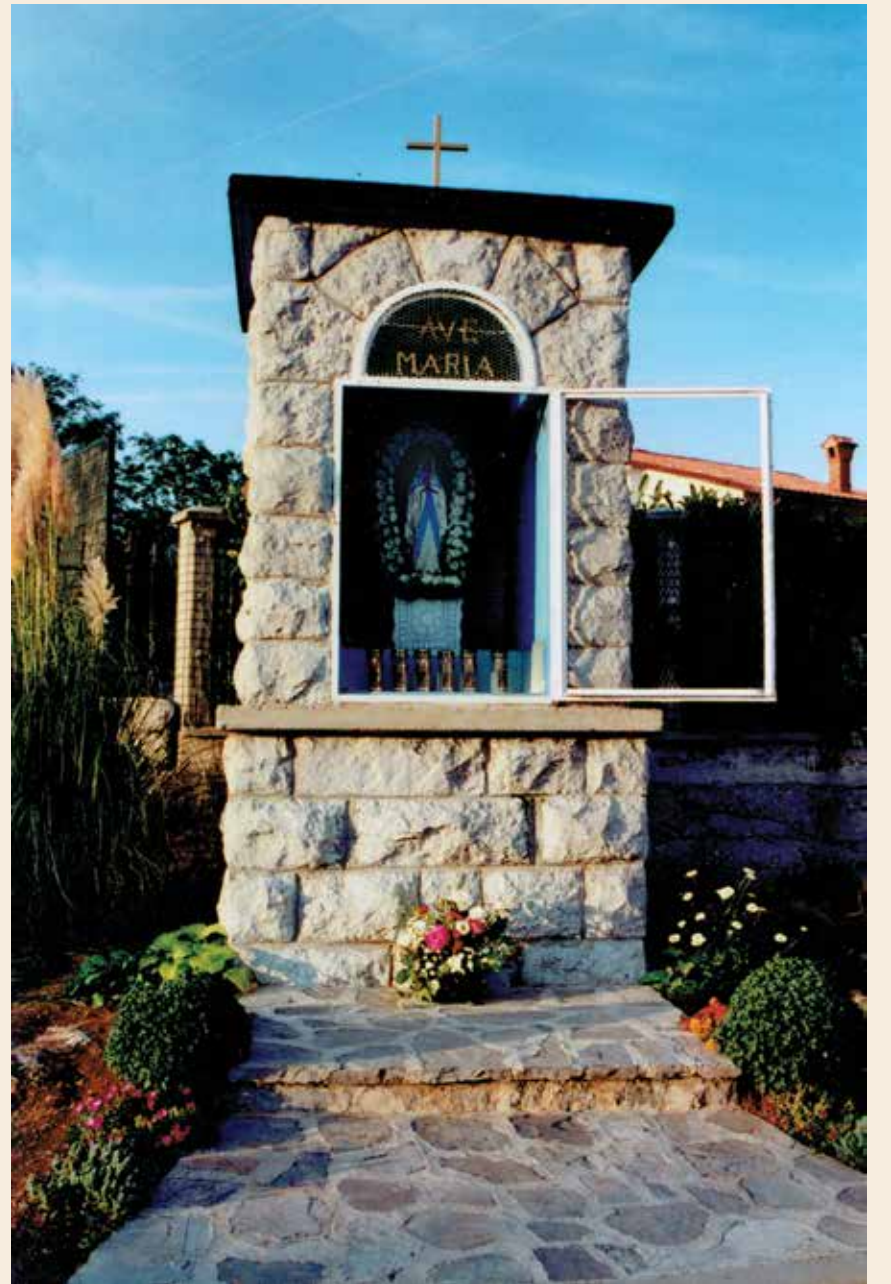
“ **PILJ** Pilj je vaščanom Tomačevice veliko pomenil. Bil je tudi orientacijska točka. Rekli smo: » Dobimo se pri pilju. Čakam te pri pilju « ”

Pilj v Tomačevici je bil po prvi svetovni vojni v Jevancevem zidu na vogalu Kovačevega vrta. Po nekaj letih naj bi ga uničili in odprtina je bila več let prazna. Nekaj vaških deklet je kasneje sklenilo, da obnovijo obstoječe nabožno znamenje in kupijo nov kip Matere Božje.

Dogovorile so se, da bo vsaka prispevala trideset lir. Kot darovalke so naštele: **Lidija Novak (Novakova)**, **Stana Buda (Fakna)**, **Danica Bandelj (Mrtinova)**, **Kristina Petelin (Jevenkava)** in **Nada Buda (Kožrčna)**. Ostala dekleta, ki so živela in delala doma na kmetijah, so bila brez zasluzka in zato oproščena vsakega prispevka.

Tedaj pa so se vaščani začeli pogovarjati, da bi bilo lepo, če bi bil pilj na križišču v sredini vasi-na goricah. S tem predlogom so se vsi strinjali.

Zidarska dela je prevzel **Franc Šibelja (Šugnov)**, ki je naročil naj pripravijo lepo kamenje. Nona **Frančiška Buda (Frenca Kožerčna)** je z voli vozila kamenje iz jave (kamnoloma) v Rovnjaku, kar je dlje kot Mali dol. Pri delu sta ji pomagala sin **Franc Buda** in **Alojz Novak (Novakov)**. Vsi so delali za Božji lon, le zidar je bil plačan na uro. Vaški župan **Franc Bandelj (Mrtinov)** je modro predlagal, naj pilj umaknejo od ceste, da ne bi bil kdaj v napoto, če bodo širili cesto. Vzeli so vogal občinske parcele in pilj postavili na najvišje možno mesto. Tako pilj tudi danes ne ovira prometa in ima dostojanstven prostor. Odvzeti sta mu bili le dve stopnici. **Franc Šibelja** je opravil samo prvo polovico gradbenih del. Za njim je z zavzetostjo in strokovnostjo delo prevzel **Franc Mržek (Jevancev)**. Kamnoseška dela je opravil **Dominik Kukanja** iz Malega dola. Zidar **Franc Mržek** je potem vse obrajhal in na sredino strehe postavil kovinski križ. Notranjost je popleskal vaščan **Anton Forčič (Metevškov)**, ki se je zelo potrudil. Na modro podlago (nebo) je naslikal zlate in srebrne zvezde, ki so bile vidne še dolga leta po vojni. Tega se spominjam tudi jaz. **Bernarda-Nada Buda** je kupila in sešila svilene zavese. Tako je bilo vse postorjeno. Treba se je bilo še pripraviti na blagoslovitev. S takratnim **g. dekanom Viktorjem Kosom** so se dogovorili, da bo svečanost zadnjo nedeljo v **maju leta 1937**.

Pilj v vasi Tomačevica.

(Fotografijo hrani Neva Petelin, (r. 1946), Tomačevica)

Dekleta in žene so si porazdelile pripravljalna dela. Želele so, da bo blagoslovitev svečana in lepa. Župan je organiziral raboto (čistilno akcijo), da so počistili Goric. **Sodelovali so vsi vaščani**. Postavili so visok slavalok, kakršnega še ni bilo do tedaj v vasi. **Albina Petelin (Britešna)** je iz zelenja spletla lep venec. **Buda Bernarda** je šla s kolesom v Trst po velike palmove veje in jih s težavo pripeljala na kolesu domov. Ker niso imeli dovolj vaz za cvetje, je šla **Johana s Kovnic** po vaze v cerkev na Volčji grad. **Avguštin Ščuka (Polonen)** je izdelal nosila za kip. Gospa **Karla iz Trsta, botra Dragice Ščuka**, je vsa nosila okrasila z belim krep papirjem. Nosila so potem postavili na mizo, ki je stala v sredini cerkve in je bila pokrita z velikim vezanim prtom **Marije Buda (Mihotove)**. Na okrašeni mizi in okrašenih nosilih je stal Marijin kip.

Bila je lepa majska nedelja. Zjutraj je bila v cerkvi Marije Device v Obršljanu sv. maša, popoldne pa blagoslovitev pilja. Marijin kip so v procesiji prinesli iz cerkve v vas. Spremljala so ga dekleta **Stana Buda (Fakna)**, **Rozka Ščuka**, **Marija Ščuka (Jurjevi)**, **Milka Furlan (Kovačeva)**, **Stana Mrjanna**, **Danica Bandelj (Mrtinova)** in mogoče še katera druga ...) in deklice v belih oblačilih in s palmovimi vejami. Spredaj je nosila križ **Marija Ščuka**.

(V svojih spominih piše Bernarda (Nada) Kukanja, pri dopolnitvi besedila so pomagale Neva in njena hči Anita Petelin ter Danijela (Gec) Žerjal.

8. MAREC DAN ŽENA

"V meni pa se je porodila želja, da bi enkrat praznovale Dan žena bolj svečano. Odločila sem se, da bom organizator in bom poskrbela, da bo praznovanje za vse prijetno. Izbrala sem najbližjo gostilno Pri Jazbecu v Tupelčah in se tam dogovorila, da nam lepo pripravijo mizo. Z veseljem so nas sprejeli in bili so zelo gostoljubni. Pepka Forčič je vsa navdušena šla po vasi in mi pripravila seznam udeleženk. Z mamami sva se dogovorili, da za vsako udeleženko pripraviva »pušlca« z rdečim nageljnomo in da jih mama kupi v Trstu. V vasi je vladalo veselo razpoloženje v pričakovanju praznika".

(pripovedovala je Lučka [Kukanja] Rudež, maj 2021)

Z leve: Alberta Dugulin, Dragica Mesar, Marija Ščuka, Milka Furlan, Helena Gec, Marija Gec (starejša), Marija Buda, Tončka Grbec, Lučka Rudež in Pepka Forčič.

(Fotografijo hrani Zmago Furlan, Tomačevica)

V naši vasi so se ženske rade zbirale ob osmem marcu. Začele so zelo skromno. Zbrale so se v gostilni in vsaka je nekaj prinesla s seboj, da je lahko podelila z drugimi. Prijazna gostilničarka Rozina je skuhala čaj in to je bila vsa pogostitev.

Z leve: Rozka Živec, Nada Kukanja, Judita Švara, Gec Marija (mlajša), Valerija Ščuka, Marta Šibelja, Lučka Rudež, Neva Ščuka, Helena Gec, Adela Buda, Romana Švara, Alberta Dugulin, Dragica Mesar.

(Fotografijo hrani Lučka [Kukanja] Rudež)

(Pripovedovala je Lučka [Kukanja] Rudež, 8. maja 2021)

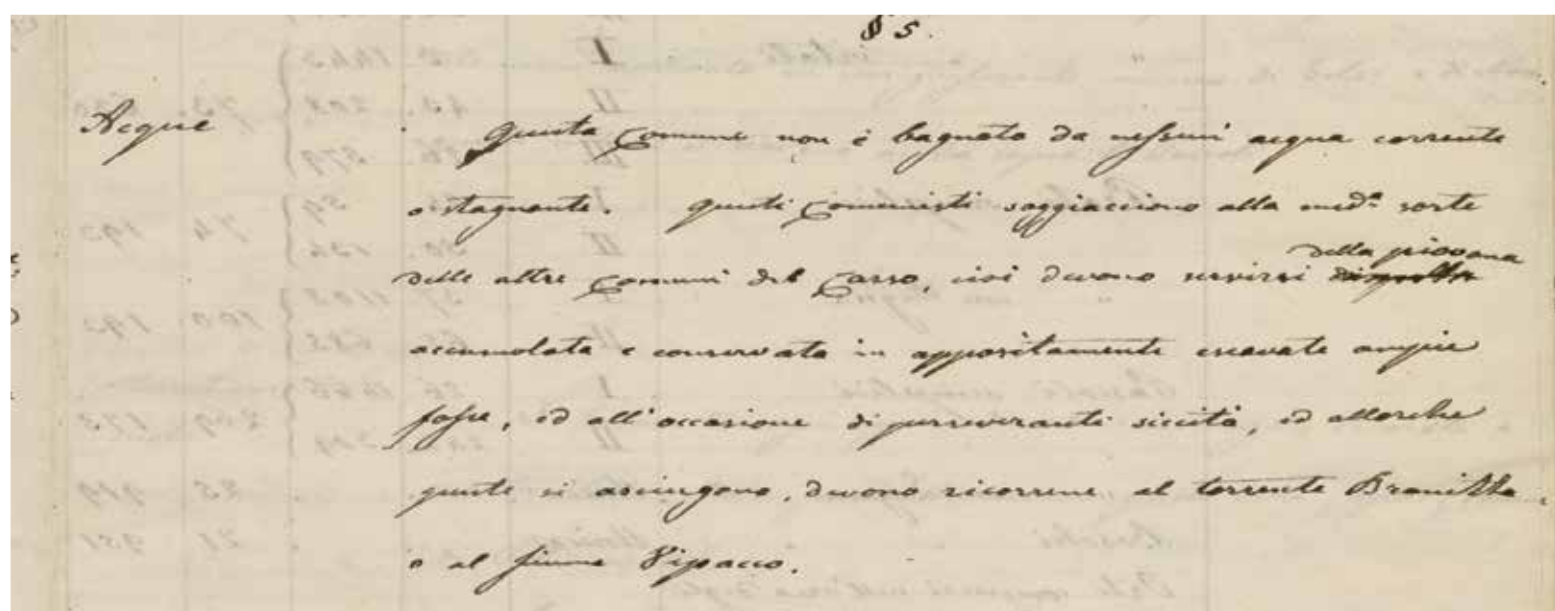
VODA

Kal v Tomačevici, iz spomina na 1960.

(Narisal je Bogdan Ščuka (r. 1952), Tomačevica)

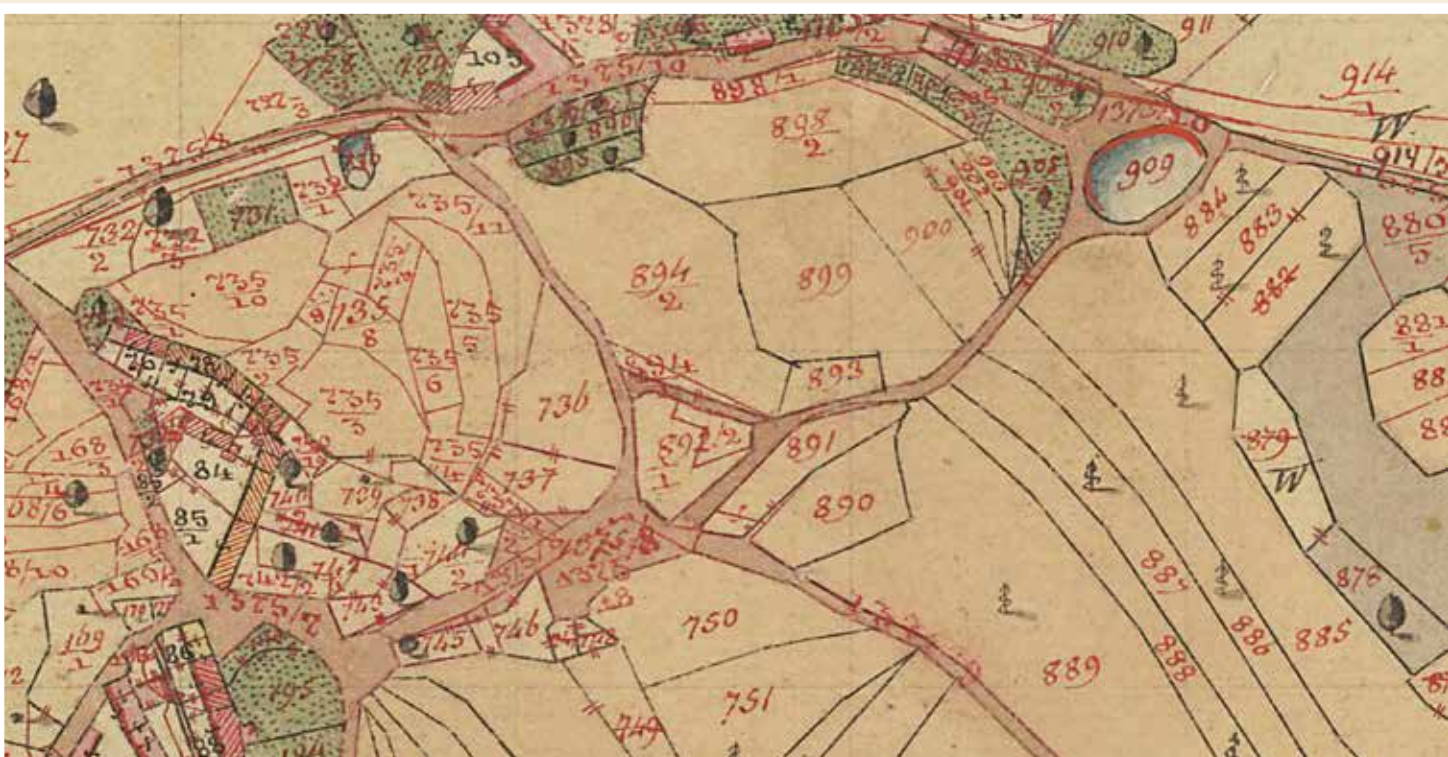
Dokler v vasi niso prišle štirne, so bili kali in lokve edini vir vode. Kali so služili potrebam živine, lokve so pa služile vaščanom za vso njihovo vsakdanjo rabo. Gospodinje so znale dobro ravnati z vodo, ker je bila zelo dragocena. "Vodo smo šparali, uporabljali smo jo dvakrat in potem z njo še zalili rože".

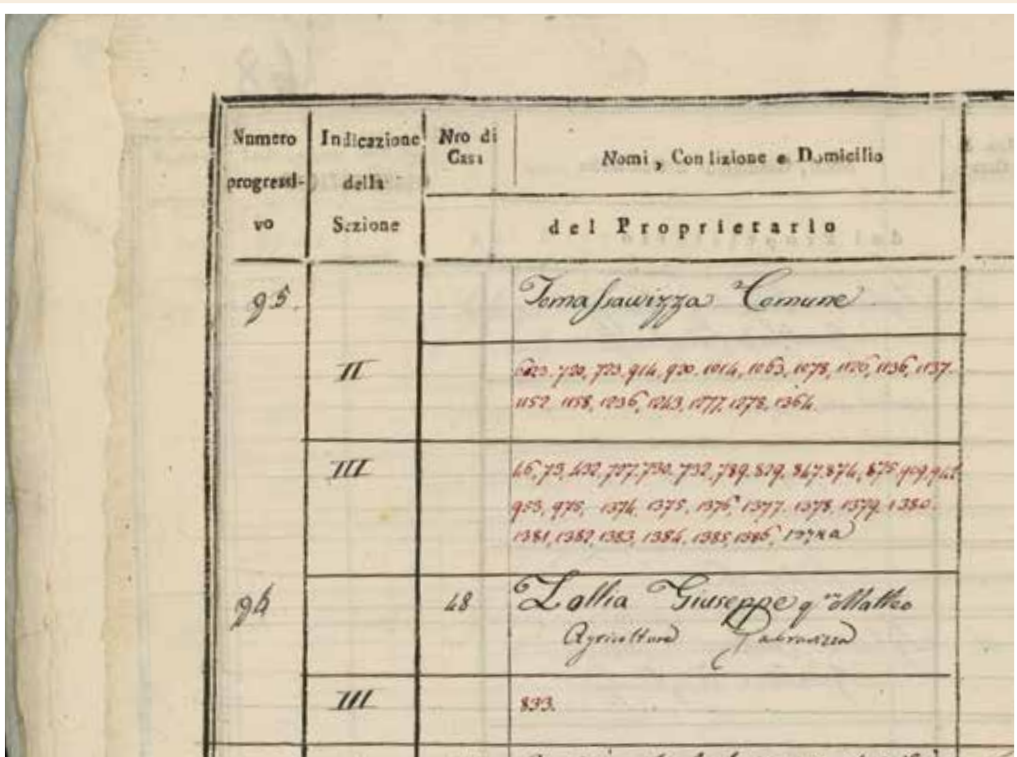
(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscejskega katastra)

V vasi ne obstajajo potoki ali naravna jezera. Ulovi se deževnico, hranjeno v posebnih ročno izkopanih lokvah. V primeru suše in ko se te izsušijo, se uporabi potok Branica ali reka Vipava.

(Opis katastrske cenzitve, 1818-1822)

(Vir: RS Arhiv Republike Slovenije, Franciscejski kataster za Primorsko, 1811-1869, mapa Tomačevica, detajl)

(Vir: Archivio di Stato di Trieste, Državni Arhiv Trst, register franciscejskega katastra)